

Special Kempen

06 Hoogstraten

Landschap zonder grenzen

08 Ravels

Op bezoek bij de 'Pieren'

32 Brecht

Door het typisch Kempische platteland

30 Brasschaat

Wandelen door militaire geschiedenis

28 Herentals

Van heide tot veenmoeras

26 Lier

Van het centrum door de beemden

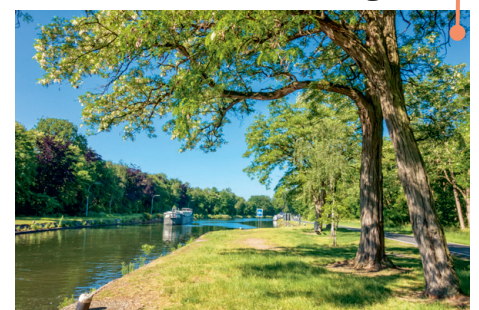
24 Westerlo

Wandeling met adellijke allure

22 Geel

Natuur en cultureel erfgoed

10 Turnhout

Door stad en het land

12 Arendonk

Wandelen in het Domeinbos
Hoge Vijvers

14 Retie

Waterrijk Retie

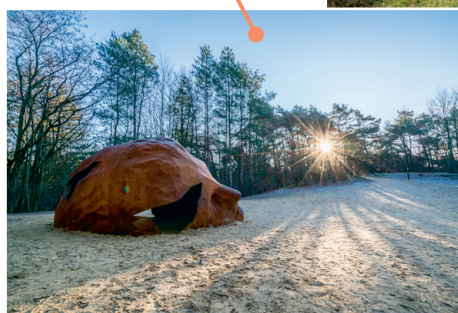
16 Balen

Door de Keiheuvel en De Most

20 Kasterlee

De Slapende
Reuswandeling

Welkom in de Kempen

Maak voor een instant geluksgevoel een wandeling in de Kempen. Vergaap je aan de purperen heide, snuif de zuivere boslucht op of spot watervogels die over de meren scheren. In deze speciale uitgave van *Wandelmagazine* selecteerden we dertien wandelingen door het gevarieerde Kempense landschap die een absolute must zijn.

De rode draad tijdens deze wandelingen? Het uitgebreide knooppuntennetwerk. Een gebruiksvriendelijk systeem waarbij je alleen maar de rood-witte bordjes met knooppuntnummers hoeft te volgen. Handig toch? In totaal zijn er zo'n tien wandelnetwerken in de Kempen. Je valt er van de ene verbazing in de andere. Van het bos naar de heide, over zandduinen en uitgestrekte plassen. De grootste groene regio in Vlaanderen stelt niet teleur!

Niet alleen het natuurschoon, ook de rijke geschiedenis van de streek prikkelt de verbeelding. Waan je een prins(es) in de vele kasteeldomeinen, kom tot rust in de abdijen en begijnhoven of flaneer door een van de pittoreske stadjes. Stuk voor stuk bijzondere verhalen in historisch en landschappelijk erfgoed. Om je wandeling af te sluiten, eindig je gegarandeerd op een zonnig terras of in een sfeervolle kroeg.

De Kempen is verrassend veelzijdig. En dat op een boogscheut van de grens. Laat je dus verrassen en kom herinneringen maken, in de Kempen! Alle wandelingen en meer inspiratie vind je op www.kempen.be

Wandel magazine

Deze speciale bijlage van Wandelmagazine is tot stand gekomen in samenwerking met Toerisme Provincie Antwerpen.

Hoofdredacteur
Jonathan Vandevoorde
(info@eenbergwerk.nl)

Eindredacteur
Marcia van Bijnen

Werken mee aan deze uitgave
Marco Bartels, Judith van Bilsen, Paul van Bodengraven, Jan Erik Burger, Frank Peters,

Toerisme Provincie Antwerpen en de deelnemende Kempense gemeenten.

Vormgeving
Twin Media bv, Culemborg
Hans Smeijsters, Grifontwerp

Bladmanagement
Klaartje Grol (kgrol@virtumedia.nl)

Druk
Veldhuis Media, Raalte

Foto cover
Toerisme Provincie Antwerpen

Wandelen in de Kempen

Ongelofelijk verrassend!

Een adembenemend panorama vanop de uitkijktoren. Een gezellige picknick op een fotogeniek plekje. Een ontmoeting met een kudde heideschape of gallowayrunderen. Het zijn die verrassende extraatjes die je wandeling in de Kempen zo bijzonder maken.

Wandelaars worden in de Kempen in de watten gelegd. De streek is eigenlijk één grote aaneenschakeling van diverse natuurgebieden. Het ene moment waan je je in het Britse Lake District. Even later doorkruis je een tropisch regenwoud of kijk je uit over de Afrikaanse savanne. Achter iedere bocht wacht een nieuwe verrassing. En dat op een boogscheut van Nederland!

Wandelen langs knooppunten

Ben je geen held in kaartlezen? Geen nood, dankzij de tien wandelnetwerken blijf je op het juiste pad. Je hoeft alleen maar de rood-witte bordjes met knooppuntnummers te volgen. Handig, toch? Een overzicht van alle netwerken vind je op blz. 18-19. De verschillende bezoekerscentra zijn de uitgelezen startplaats voor

jouw trip. Je vindt er alle informatie over het gebied of je kunt op pad gaan met een gids. Wil je echt het alleen-op-de-wereld gevoel ervaren? Trek dan naar een van de vier stiltegebieden, heerlijk genieten.

Ook voor échte avonturiers

Verlaat je graag de platgetreden paden? Dan kom je in de Kempense natuur ruimschoots aan je trekken. Ga back to basics met een meerdaagse wandeltocht en kampeer onderweg op een bivakzone. Voor kleine avonturiers zijn er verschillende avonturen-tochten. Bruggetjes, klimbomen, vlonderpaadjes, stapstenen en vogelkijkhutten. De fantasie van je kleine stappers slaat op hol!

Een reis door de tijd

Een tocht door de Kempen is een beetje tijdreizen. De regio herbergt dan ook eeuwen aan boeiende geschiedenis. De sporen ervan zie je tot op vandaag over de hele Kempen in een aaneenschakeling van kastelen, abdijen, begijnhoven en talloze hoeves. Er zijn weinig plekken waar het verleden zo tastbaar is als in de abdijen van Tongerlo en Brecht die nog steeds bewoond zijn door monniken en zusters. Ook in de begijnhoven van Lier, Turnhout, Hoogstraten en Herentals – stuk voor stuk UNESCO Werelderfgoed – waan je je in de middel-

eeuwen. Nog meer werelderfgoed in Wortel-Kolonie: een uniek sociaal experiment om armoede uit te wisselen met landbouw. Wist je dat in het Kasteel de Merode in Westerlo nog steeds een echte prins woont? De Kempen dankt zijn aantrekkingskracht aan de vele pittoreske dorpen en stadjes. Het charmante historisch centrum van Herentals, het twaalfde-eeuwse kasteel in Turnhout en het historische stadje Lier zijn synoniem voor pittoresk. Er zijn tal van themawandelingen uitgezet. Zo hoef je niets van al dat moois te missen.

De smaak van het land

Kempenaren zijn – net als de meeste Vlamingen – rasechte Bourgondiërs. Lekker eten en drinken zit in hun DNA. Als perfecte beloning na een dagje in de frisse buitenlucht. Op het menu staan zowel onverwoestbare klassiekers als verrassende culinaire hoogstandjes. In de Kempen vind je een areaal aan streekproducten: van versbereid hoeve-ijs tot smaakvolle aardbeien en wereldberoemde trappistenbieren. Wist je dat er ook saffraan, kaviaar en wijn verbouwd wordt? Het aantal ambachtelijke microbrouwerijen valt haast niet te tellen! Speur naar producten met het 'Pure Kempen'-label: dat zijn authentieke producten met passie bereid. Alles proeven tijdens één bezoek is onmogelijk. Vanaf de herfst kun je in de Kempen op verschillende locaties 'happen en stappen'. Je maakt een afwisselende wandeling en verorbert onderweg een driegangendiner. Wat is er leuker dan tijdens je wandeling neerstrijken op een idyllisch plekje en je lunch bovenhalen? In de Kempen vind je tal van leuke picknickplekjes zoals het picknick-

4 X WANDELEN VOOR KLEINE AVONTURIERS

- Ga op zoek naar kabouters met hoofdjes van steen op de Keimannetjes-wandeling in Balen (1,7 km)
- Beleef een magische tocht door de Witte Netevallei op het Hekseliënpad in Retie (2,5 km)
- Volg Vlegel de egel over bomen, touwen en andere hindernissen op het Vlegelpad in Arendonk (1 km)
- Ontdek oude Kempense volksverhalen op het Grave Ravenpad in Ravels (2,5 km)

eiland in het natuurgebied Scheps of het schilderachtige Bootjesven in Wortel-Kolonie. Geen inspiratie om je picknickmand te vullen? Bij diverse horecazaken kun je een heerlijk pakket met lokaal lekkers bestellen.

Actief erop uit

Er valt nog meer te beleven in de Kempen. Zo telt het uitgebreide fietsnetwerk meer dan 2000 kilometer bewegwijzerde fietspaden. Stel zelf je route samen met de online routeplanner of download een fietsthema-route op www.kempen.be. In één dag alle Kempense toppers aandoen? Smeer je benen maar in voor de 95 kilometer lange Kempenroute. Een van de acht gloednieuwe Vlaamse icoonfietsroutes. De Kempen verkennen vanuit een heel nieuw perspectief kan ook. Hang je fiets- en wandelschoenen aan de haak en kies het ruime sop. Waag je aan een kanotocht op de Kleine Nete tussen Retie en Grobbendonk of ontdek de meest pittoreske hoekjes van Lier in een oude palingschuit. Mag het iets uitdagender? Kies dan voor een SUP-board!

Kom herinneringen maken

De Kempen is een wandelparadijs. Op je sneakers, met stevige stapschoenen of zelfs – het is in de Kempen tenslotte altijd nét iets warmer – op je sandalen. Of je nu komt voor een kort rondje rond de plas of een meerdaagse route onder de bomen. Met je lief hand-in-hand of de kleinste in de buggy. Voor iedereen ligt er altijd wel nóg een kilometer.

Meer tips en inspiratie op www.kempen.be

Hoogstraten

Sinds de crisis van de jaren dertig is in de grensstreek veel oorspronkelijke heide teloorgegaan. Dankzij jarenlange inspanningen in natuurherstel zijn aan weerszijden weer heerlijke heidegebieden ontstaan, waarbij de smokkelpaden van destijds nu aan de wandelaar voorbehouden zijn.

TEKST & FOTO'S JAN ERIK BURGER

Geen beter begin voor een smokkelpad dan Het Smokkelaartje, een uitstekend pannenkoeken-en-meer-restaurant op de Strijbeekse Heide.

Die heide was rond 1900 veel groter dan nu. De afwisseling van droge en natte heide, vliegdennen en vennen was beeldbepalend. Tijdens de crisis van de jaren dertig van de vorige eeuw veranderde groot deel van de heidevelden in Nederland in landbouwgrond en in België in aangeplant naaldbos. Al jaren proberen Staatsbosbeheer aan de Nederlandse kant en het Vlaamse Agentschap voor Natuur en Bos het open heidelandschap terug te krijgen. Aan de Noord-Brabantse kant verkeert het fraai gelegen Goudbergven met daarachter de bescheiden Goudberg nog grotendeels in de oorspronkelijke staat. De afgelopen jaren werden percelen naaldbos, ooit aangeplant als mijnhout, gekapt. Schapen en runderen houden deze plekken open, waardoor jonge boompjes en struiken geen kans krijgen. Ideaal voor de heideplanten die licht en ruimte nodig hebben. Nu kom je heidevelden, vennen, bloemrijke graslanden en gagestruwelen tegen. Het Vlaamse domeinbos stamt uit de zestiende eeuw, toen het nog deel uitmaakte van het stift van het witte stadje Thorn in Limburg. Aan het begin van de jaren zestig ontstonden er plannen om het bosgebied te verkavelen voor woningbouw. Zover kwam het gelukkig niet.

Smokkelroutes

Vroeger liepen over de afgelegen Strijbeekse Heide verschillende smokkelroutes, die nu in ere hersteld zijn voor de wandelaar. Oorspronkelijk was de smokkelarij een bijverdienste en een soort kat-en-muisspel tussen

◀ Over de Strijbeekse Beek.

✓ De heropgerichte grenspaal 216-b.

› Jacobskruiskruid met rups van de sint-jacobsvlinder.

douaniers en smokkelaars. Zo hielden grenswachters betrapte smokkelaarsters vast in hun kantoor, terwijl ze de kachel hoog opstookten, totdat de gesmolten boter uit de rokken van de dames droop. Uit rechtszaken blijkt dat veel mensen zich bezighielden met de illegale grenshandel. Niet in de laatste plaats werklozen. Dat valt op omdat tijdens de arbeidsintensieve suikerbieten campagne in oktober het aantal smokkelaars telkens sterk terugliep. Alles wat in België goedkoper was, werd naar Nederland gesmokkeld: suiker, elastiek, tabak en gloeilampen. De spullen werden meestal op de fiets vervoerd in zakken aan het stuur, maar ook verstopt in bijvoorbeeld holle zadels of onder de kleren. Vanuit Nederland werd vlees, maar ook levende have zuidwaarts gesmokkeld. De poten van de dieren werden met jutezakken omzwachteld om hoefafdrukken voorkomen.

Twee keer beek

Voorals langs de kronkelige Strijbeekse Beek, die de grens tussen Nederland en België vormt, waan je je in vroeger tijden. De naam *Strijbeek* slaat waarschijnlijk op *Strijdbeek*, een beek waarom gestreden werd tussen de Baronie van Breda en het Land van Hoogstraten. Op het terrein van Elsacker neemt de Strijbeekse Beek meerdere kleinere stroompjes op. Hij vloeit dan verder naar Strijbeek waar hij in de Mark uitmondt. Waarom twee keer beek in de naam? Het dorp Strijbeek kreeg zijn naam vanwege zijn ligging aan de Strijbeek en gaf die naam weer terug aan de 'Strijbeekse Beek'.

Diverse keren kruist het smokkelpad de beek, nu over bruggetjes, die vroeger uiteraard ontbraken. Door de vochtige terreinomstandigheden groeit er voornamelijk elzenbroekbos. Ook tref je er vleesetende planten als de kleine zonnedauw, liefhebber van zeer specifieke milieus die vaak in de zomer droog maar in de winter onder water staan. Opvallend zijn hun roodgekleurde bladeren met haren met druppels erop. Daar zitten de enzymen in die de gevangen prooi verteren.

Grenspaal

Zo vochtig was de bodem dat stenen tussengrenspalen in de bodem wegzakten. Tijdens de aanleg van de Smokkelroute voor wandelaars werd de verdwenen hardstenen tussengrenspaal 216b uit 1843 teruggevonden. Met zijn gewicht van 600 kilo was die helemaal in de drassige bodem weggezaakt. Onderweg kwamen we het jacobskruiskruid met zijn prachtige gele bloemen tegen, een ideale stek voor vlinders. Mijn zus herkende de rups van de sint-jacobsvlinder. Die rups slaat de gifstoffen uit het jacobskruiskruid op, waardoor hij later als vlinder oneetbaar is. Het kruiskruid op zijn beurt beschermt zich goed tegen vraatzuchtige herbivoren. Zolang de plant groeit en bloeit loopt vee weinig risico, want het bittere kruid smaakt slecht. Gevaarlijk wordt het pas na het maaien en inkuielen. De plant verliest dan zijn geur, kleur en smaak. Varkens, rundvee en vooral paarden zijn erg gevoelig voor de toxische werking, schapen en geiten veel minder. ■

▲ Het Smokkelaartje, gezellig start- en eindpunt van de route.

◀ Het Goudbergven.

HOOGSTRATEN, WERELDERFGOED

De gemeente Hoogstraten telt sinds kort twee UNESCO Werelderfgoederen. Eerst werd in 1998 het plaatselijke begijnhof werelderfgoed samen met nog 12 andere Vlaamse begijnhoven. Het fraaie en rustige begijnhof achter zijn witte muren ontstond rond 1380. Op het hoogtepunt in de zeventiende eeuw woonden er 160 begijnen. In 1992 was het begijnhof verworpen tot een ruïne. Hoe anders is het nu. De vereniging zonder winstoogmerk Het Convent verwiërf het begijnhof in erfpacht en begon een uniek restauratieproject. Elk van de 34 leden van de vereniging nam het herstel van een woning op zich. Nu is Wortel-Kolonie daarbij gekomen als onderdeel van de grensoverschrijdende Koloniën van Weldadigheid. Want de Koloniën van Weldadigheid waren één initiatief binnen het toenmalige Verenigde Koninkrijk der Nederlanden. De Koloniën zijn erkend als getuigen van een uitzonderlijk, ingrijpend en grootschalig sociaal experiment van armoedebestrijding. Dat gebeurde door de inrichting van binnenlandse landbouwkoloniën in afgelegen, schrale gebieden. Ga er zeker eens een kijkje nemen.

WANDELWIJZER

Wandelen vanaf Het Smokkelaartje (Goudbergseweg 8, 4856 AD Strijbeek, Nederland) over de Smokkelroute (eigen bordjes) en de Chaamse beekroute. Markering: groen-geel in Nederland en met knooppunten aan de overkant van de Strijbeekse Beek. Ong. 13 kilometer.

Op bezoek bij de 'Pieren'

Dicht bij de grens met Nederland ligt de gemeente Ravels. De Bruggeskeswandeling vertelt het verhaal van de Pieren. Of, zoals de molenaar het zo treffend zegt: "Waarom ze ons Pieren noemen? Omdat de grond hier zo droog en arm is dat zelfs een regenworm er niet zou overleven."

TEKST & FOTO'S JUDITH VAN BILSEN

Waarom deze wandeling van zo'n 10 kilometer de Bruggeskeswandeling heet, wordt al snel duidelijk. We zijn nog geen 100 meter onderweg en het eerste *bruggeske* dient zich al aan. In totaal zijn er twintig bruggetjes die zorgen dat je onderweg geen natte voeten krijgt. De kleine houten loopbruggen liggen over de smalle sloten die er overal in het 850 hectare grote Gewestbos te vinden zijn. Het blijkt om een systeem van bevoeiingsgrachten te gaan dat het kalkrijk water uit het verderop gelegen Kanaal Dessel-Turnhout-Schoten naar deze droge gronden moest brengen. In de hoop dat de grond geschikter zou worden voor de landbouw. Een plan dat niet helemaal uitpakte zoals de hoge heren het bedacht hadden. Het systeem trok zoveel water uit het kanaal dat dit onbevaarbaar werd. En dus werd voor transport boven landbouw gekozen. Overigens was dit gebied lang niet altijd zo bebost als het nu is. In het begin van de twintigste eeuw werd de arme heidegrond verkocht aan de Belgische Staat, die startte met de aanplant van dennenbossen. Inmiddels zijn daar ook heel wat loofbomen bijgekomen. En gelukkig is op sommige plekken de heide nog bewaard gebleven. Onze wandeling gaat daardoor over kronkelige paadjes door dichtbebost gebied, door

open bossen, voorbij stukken heide en langs grote open plekken met vennen waar schapen op de oevers grazen. Al met al een vredig plaatje en niet iets dat herinnert aan de dorre woestijn die dit gebied ooit was.

Het Grave Ravenpad

Onderweg komen we ook regelmatig een paal met een houten raaf tegen. Dit is de markering voor de kinderroute met de naam Het Grave Ravenpad. Waar de snavel heen wijst, is je looprichting. Op borden zijn verhalen over de raven te lezen en krijgen de kinderen opdrachten die zij in het bos kunnen uitvoeren. Wandelmaatje Marcella kan de verleiding niet weerstaan en trakteert mij dan ook op een muzikaal intermezzo op de pannen in het bos. Wanneer we bij de kijkhut van het Kezeven en Klotgoor uitkomen, zien we een bord 'Het miezerige paadje'. We volgen het smalle, kronkelige pad langs de afraistering van het ven waar aan de andere zijde schapen en geiten staan te grazen. Waar deze naam precies vandaan komt, is ons een raadsel. Ja, het is een smal kronkelig pad, maar daar hebben we er in dit bos al veel van gezien. Vlak voordat de route ons weer naar het startpunt brengt, komen we uit bij het Kanaal Dessel-Turnhout-Schoten dat de Maas met de Schelde verbindt. Het relatief smalle kanaal kent een rijke geschiedenis.

Dodendraad

Tijdens de hoogtijdagen van de industriële ontwikkeling speelde het kanaal een grote rol in het transport van materialen. En tijdens de Eerste Wereldoorlog liep de Dodendraad erlangs, ondanks dat de grens een heel eind verderop ligt. De Dodendraad was een draad onder hoogspanning dat het door Duitsers bezette België van het vrije Nederland moest scheiden. Er schijnen nog bunkers uit zowel deze oorlog als de Tweede Wereldoorlog in de oevers van het kanaal te liggen...

Op dit moment herinnert er nog maar weinig aan die gruwelijke periodes. We nemen het trekpuntje naar de overkant van het kanaal. De twee personeelsleden van het drijvende ponton gebruiken pure spierkracht om de wandelaars en fietsers van de ene zijde naar de andere te krijgen. Wij steken over voor een bezoekje aan Burcht Hertog Jan, een oude Kempische hoeve die, met oog voor het verleden is gerestaureerd tot een gezellige kasteelhoeve. Ideaal voor een lekker lokaal biertje (Schuppenboer) en een heerlijke maaltijd. Na deze welverdiende pauze rest ons nog een overtochtje met het trekpuntje en een kilometer terug door het bos naar het startpunt van de Bruggeskeswandeling. ■

^ Een van de twintig bruggetjes op de route.

^ De wandeling is duidelijk gemarkeerd.

MOLEN NACHTEGAAL DER MAATVENNEN

Midden in het dorp Ravels, ligt deze windkorenmolen op het terrein van een prachtige huis met herkenbare blauwe luiken. De molen is helaas gesloten als wij er zijn. We bellen aan en de molenaar doet open: "O natuurlijk, ik pak even de sleutel en dan leid ik jullie rond!" De heer Van Himbergen is dolenthousiast en legt uit: "We hebben geen vaste openingstijden, omdat deze molen familiebezit is. Als ik thuis ben, dan leid ik bezoekers met alle liefde rond." Vol passie vertelt hij over de geschiedenis van deze molen waarvan de familie nog druk bezig is met de renovatie. De tekeningen en gedichten die op de muren binnenin de molen staan, vullen de molenaarsverhalen van Van Himbergen aan.

^ Een van de vennetjes in het gebied.

^ Het Grave Ravenpad met activiteiten voor jong en oud.

WANDELWIJZER

De Bruggeskeswandeling is een bewegwijzerde boswandeling over onverharde paden, ongeveer 10 kilometer. Start: Bezoekerscentrum Boshuis, Jachtweg 27, Ravels.

Turnhout

▲ In het begijnhof wonen nu Turnhoutenaren.

Door stad en land

Wie Turnhout bezoekt, staat voor een dilemma: de stad of het land? Waarom niet allebei? Het begijnhof in het stadscentrum is UNESCO Werelderfgoed. En met het Turnhouts Vennengebied combineer je een stadsbezoek met een wandeling in een mooi stuk natuur.

TEKST & FOTO'S JUDITH VAN BILSEN

10 Wandelspecial Kempen herfst 2021

▲ De picknickrugzak van Klein Engelandhoeve.

Op het eerste oog lijkt Turnhout net als zoveel Belgische steden. Maar al snel kom ik erachter dat ik te rap oordeel. Direct op de Grote Markt maakt het Stadhuis indruk. Een Romeins aandoende gevel staat pontificaal aan het plein. Na twee bochten piept ineens de voorzijde van het kasteel van de Hertogen van Brabant in mijn zichtveld. Het voelt heel bijzonder, zo'n kasteel inclusief grachten, midden in de stad. Het geeft het centrum van Turnhout een zekere statigheid. In de straten langs de grachten is het een gekrioel van jewelste. De wekelijkse brocantemarkt (iedere zondagochtend) is net van start gegaan en koopjesjagers speuren naar de mooiste objecten.

^ De natuur kleurt paars en groen.

De trots van Turnhout

Wanneer ik door de poorten van het begijnhof wandel, weet ik het meteen: wie in Turnhout is, mag dit absoluut niet missen. Het hofje stamt uit de veertiende eeuw. In de hoogtijdagen, rond 1675, woonden hier ongeveer 370 begijnen. Na veel dieptepunten die volgden, zoals brand, plunderingen, de pest en andere plagen, is de rust tegenwoordig volledig teruggekeerd. Het geheel is onlangs nog gerenoveerd en dat is te zien want het ziet er piekfijn uit. Overal zijn de bloembakken gevuld. De perkjes liggen er aangeharkt bij. Op een Turnhoutse na, die haar hondje uitlaat, ben ik alleen. In het midden van het hofje ligt een grot ter ere van Maria. Aan de zijde hangen allemaal tegeltjes van mensen die Maria bedanken voor wat zij voor hen heeft betekend of zelfs voor een bijzondere genezing. Deze plek heeft dus een bijzondere uitwerking op mensen gehad. Pas in 2002 overleed de laatste begijn en sindsdien wordt het hofje bewoond door allerlei Turnhoutenaren.

Turnhoutse Vennen

Na de stadswandeling is het tijd voor natuur. Samen met wandelmaatje Marcella bezoek ik eerst het bezoekerscentrum Klein Engeland. We hebben geen tijd om uitgebreid te lunchen want we willen direct op pad. Daar hebben zij wel wat voor! Marcella krijgt een bruine koelrugzak omgehangen, gevuld met allerlei smakelijke streekproducten, van lokale honing tot vierbloesemwater, heerlijke koeken en notenrepen van de lokale bakker. En natuurlijk mogen lekkere kaasjes en een eiersalade voor op het brood niet ontbreken. Dat wordt smullen straks!

Al vanaf het begin van onze wandeling aan de Klein Engelandhoeve staan we met onze beide voeten in het Vennengebied. Samen met de Kalmthoutse heide, het Landschap de Liereman, verschillende militaire domeinen en de Kampina in Nederland, vormt het een overblijfsel van wat ooit één uitgestrekt heidelandschap was. Dat landschap kwam tot stand door de wisselwerking tussen mens en natuur. De aanwezigheid van venplanten, natte heide met veenslenken, droge heide, vochtige heischrale graslanden en soortenrijke duingraslanden illustreert de waarde van het landschap.

En de kastelen?

De officiële naam van deze wandeling brengt ons in verwarring: de Kasteeltjeswandeling. We zijn al een eind op weg, maar kastelen hebben we nog niet gezien. We besluiten het internet erbij te halen en wat blijkt? Het gaat helemaal niet over versterkte gebouwen met een ophaalbrug. We lezen: "Ballematen, De Kasteeltjes, Hoogmoerheide, Nonnenmoer, Bieheide, Zwart Water en Zandvenheide zijn gebieden waar je langskomt." Dat verklaart een hoop! Het landschap is behoorlijk afwisselend. We wandelen door bossen en komen regelmatig uit bij een open veld. Soms met een plas. Vanaf de uitkijktoren kijken we over de twee grotere vennen in dit gebied: de Kleine en Grote Klotteraard. Ons favoriete punt op de route is zonder twijfel de Hoogmoerheide. Langzaam kleurt de heide hier al paars, wat een prachtig kleurenpalet oplevert met de verschillende tinten groen van de struiken. Een kokette dame ploert met haar hakjes door het zanderige pad. Vol verbazing kijken we haar na. Toegegeven, het is het meer dan waard! ■

^ Het kasteel in het centrum van Turnhout.

^ Bedankjes aan Maria voor haar goede daden.

WANDELWIJZER

De Vennen- en Kasteeltjeswandeling zijn twee aparte knooppuntenwandelingen die aan elkaar gelust zijn. Samen 11,3 kilometer. Start: Bezoekerscentrum Klein Engelandhoeve, Klein Engeland 29, Turnhout.

Knooppunten: 52 – 90 – 6 – 2 – 96 – 97 – 41 – 75 – 40 – 95 – 94 – 93 – 50 – 92 – 89 – 91 – 51 – 52.

Tip: Een stadswandeling (rode route, 4,6 km) start aan Toerisme & UiT (gratis kaart) aan de Grote Markt in het centrum.

Arendonk

Wandelen in Arendonk doe je in het Domeinbos Hoge Vijvers. Bij de Talanderwandeling verlang je bij het begin al naar het einde, want de route eindigt bij Theehuisje De Wouwershoeve waar onder andere zelfgebakken lekkernijen verkocht worden. Maar eerst wandelen, die beloning volgt later!

TEKST & FOTO'S JUDITH VAN BILSEN

Wandelen in het Domeinbos Hoge Vijvers

De Talanderwandeling door Domeinbos Hoge Vijvers is zo'n 11 kilometer lang en is vernoemd naar Talander, een organisatie gericht op mensen met een beperking en die zijn thuis kent in deze bossen. De route begint bij Speelzone De Bosuil, gericht op avontuurlijke kinderen. In verschillende 'kampen' in het bos zijn activiteiten te vinden. We ontdekken dat die activiteiten net zo leuk zijn voor volwassenen. We klauteren over het houten parcours en houden een spannende competitie dennenappelschieten. Met een soort katapult lanceren we dennenappels door de gaten van een schavot. Wandelmaatje Marcella is minstens zo fanatiek en wint deze wedstrijd met glans!

Bloemenpracht

Direct na dit speelbos lopen we een heel rustig stuk natuur in. Hier is alles wat dichter begroeid. De kinderstemmen vervagen snel naar de achtergrond. Hier is niemand! Een slak neemt de tijd om op zijn gemakje het pad over te steken. Door zijn gele huisje zie ik hem net op tijd en kan ik opzij stappen. Dan komen we bij een veld met zonnebloemen uit. Op een bankje nemen we een slok te drinken uit onze flessen en zwijgen. De bijen en andere insecten hebben hier het hoogste woord. Druk zoemend zijn ze aan het werk in de berm vol wilde bloemen langs het veld.

Kernkoppen

De route gaat verder door het bos en we komen uit op een lang, breed pad. Fietsers schieten ons in volle vaart voorbij. Richting de grens met Nederland, ontdekken we even later. Een hardlooperster die ons inhaalt, hoort ons praten en roept: "Ja, je loopt nu precies over de grens. Aan die kant liggen het Nederlandse Reusel en Hooge Mierdel!" Wanneer we weer van de grens afdraaien, zien we aan de rand van een akker een grenspaal staan. Hier start ook een flink hoog hek met twee lagen prikkeldraad erboven. Al snel spot Marcella iets dat op een bunker lijkt. Wij denken Tweede Wereldoorlog, maar dat blijkt volledig onjuist te zijn. Deze bunkers werden vanaf 1960 door nota bene de Duitsers gebruikt voor de opslag van munitie, lees ik voor vanaf het internet. "Maar voor welke oorlog dan?", vraagt Marcella. Ik lees verder: "Met toestemming van de Belgische regering werd munitie opgeslagen voor

↗ Een stuk heide in Domeinbos Hoge Vijvers.

eventueel gebruik tijdens de Koude Oorlog. Pas in 1996 worden de bunkers uit gebruik genomen en liggen ze leeg. Ze zijn nu eigendom van het Belgische leger en die denkt sindsdien na over een nieuwe bestemming.” Het hoge hekwerk is op plaatsen kapot geknipt en doet vermoeden dat er in de tussentijd andere mensen in die bunkers zijn geweest.

Ook dat klopt, want we lezen dat het terrein wel eens is gebruikt voor illegale techno-feestjes. Marcella lacht: “Snap ik helemaal, maar je moet er toch niet aan denken dat die dikke stalen deuren ineens dicht gaan als je binnen bent ...” Zij refereert aan de deuren van de bunkers die 40 centi-

meter dik zijn. Er gaan verhalen dat de Duitsers er kernkoppen opgeslagen hadden, maar ja, daar doen ze zelf geen uitspraken over...

Voorbij het hek draait de route weer het bos in. Daarna worden we getraceerd op een fijn stukje heide. Om vervolgens weer door bos ons eindpunt te naderen: Theehuisje De Wouwershoeve, dat wordt uitgebaat door mensen met een beperking. Voorzichtig vraag ik of we al welkom zijn, want eigenlijk zijn we best vroeg. “Maar natuurlijk!”, is het gastvrije antwoord. De courgettecake en het mirabeltaartje uit eigen bakkerij smaken ons goed en vormen de perfecte beloning voor de Talanderwandeling. ■

ARENDonK

Met een aanvullende wandeling van zo'n 3 kilometer krijg je een goed beeld van de dorpskern. Deze knooppuntenwandeling start op het plein bij de kerk en het gemeentehuis en voert direct door een groot park met speeltuin. Via het Heemmuseum en de Toremansmolen wandel je richting de rand van de dorpskern. Academie Arendonk is een sterk staaltje industriële architectuur. Met een lusje kom je dan weer terug op het plein bij de kerk.

Start: Parking Deriossart naast het gemeentehuis, Vrijheid 29, Arendonk.
Knooppunten: 47 - 49 - 50 - 37 - 31 - 35 - 36 - 37 - 50 - 49 - 47.

▲ De munitiebunkers van de Duitsers.

▼ De speelzones zijn ook leuk voor volwassenen!

▲ Onze beloning bij Theehuisje De Wouwershoeve.

▲ Dennenappels schieten.

WANDELWIJZER

Talanderwandeling: knooppuntenroute door Domeinbos Hoge Vijvers, 11 km. Start: Talander, De Lusthoven 88, Arendonk. Parkeren: rijd voorbij Talander over het onverharde pad naar de parking voor Theehuisje De Wouwershoeve. Knooppunten: 1 - 2 - 90 - 97 - 10 - 8 - 6 - 3 - 4 - 1.

Tip: De kinderwandeling die vertrekt bij Theehuisje De Wouwershoeve is een wandeling op maat van kinderbeentjes, een leuke extra wandeling voor kleine avonturiers!

Retie

Waterrijk Retie

◀ Watermolen aan de Witte Nete.

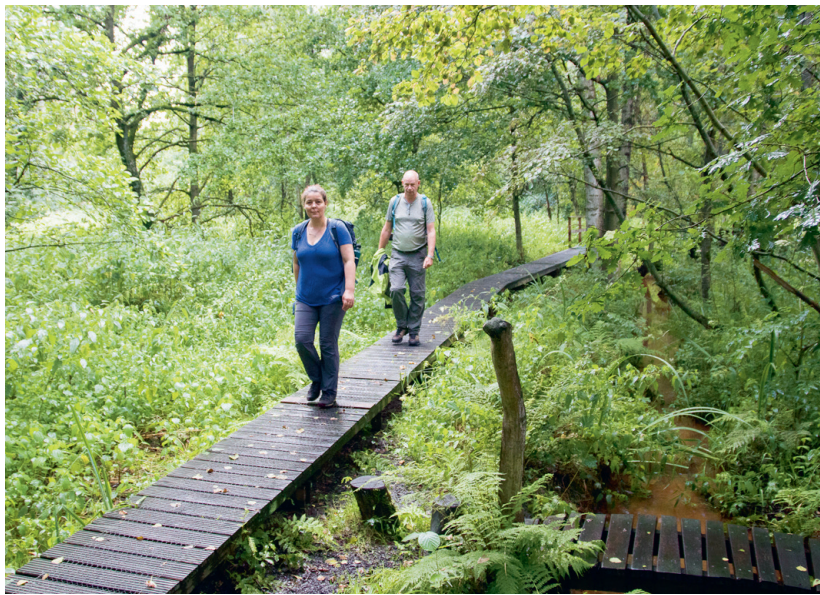
De inwoners van Retie boffen maar. Hun 'achtertuin' bestaat uit een gevarieerd landschap van bossen, moeras, kleinschalige landbouwgronden en open velden. Met als bonus zeven 'neten': geen jeukende beestjes, maar beken die de waterhuishouding in het van oorsprong veenachtige terrein reguleerden. Voor de wandelaar een ideaal en afwisselend gebied.

TEKST PAUL VAN BODENGRAVEN.
FOTO'S MARCO BARTEN

Ongetwijfeld een van de mooiste en meest zichtbare elementen in het stelsel van beken en krenken dat rond Retie ligt, is de oude watermolen aan de Witte Nete. Het roestige schoepenrad is dan weliswaar buiten werking gesteld en vervangen door een spuisluisje, het water spoelt hier met gezwinde vaart naar beneden. Het is niet alleen aangenaam pauzeren op het bankje bij de molen, de plek is ook een prima vertrekplaats voor kano's. Vanaf een speciaal aangelegde steiger worden ze hier te water gelaten. Misschien wel de beste manier om de waterlopen rond Retie te verkennen.

Wij doen dat te voet en daarvoor zijn we vertrokken op een ruim 17 kilometer lange wandeling langs knooppunten. De eerste kilometers gaan door 'de buitenwijken' van het dorp, een aangenaam rommelige verzameling van allerlei vormen van bebouwing. Strakke nieuwbouw pal naast een bijna 150 jaar oude kapel; in Vlaanderen kan dat. Die kapel in het gehucht Duinberg is dan wel weer gelijk het eerste hoogtepunt: een liefdevol onderhouden devotiehuisje, waar je even een kaarsje kan branden. De religieuze rituelen van de katholieke kerk spreken me nu eenmaal meer aan dan de sobere godshuizen ten noorden van de grens.

^ Vlonderpad door het moeras.

^ Ludieke manier om mensen aan te zetten meenemen van hun rotzooi.

^ Waarheen? Daarheen!

Natuur heeft een stem

Onze eerst echte beek is het Loeijens Neetje, een smalle waterstroom waarin een vistrap is aangelegd. In het verleden is een aantal van de beken rechtgetrokken met als doel het vochtige land sneller te ontwateren en geschikt te maken voor landbouw. Gelukkig veranderen de inzichten en heeft naast landbouw ook natuurontwikkeling een belangrijke stem gekregen in het beheer van het land. Dat betekent dat er stuwen en schuiven in de rechte beek zijn geplaatst om het water langer vast te houden. Voor de vissen is er een loop om de stuw heen gelegd. Verder stroomopwaarts blijkt het Loeijens Neetje af te takken van een bredere waterstroom, waar een stoet van zes kano's doorheen trekt. Het water is schoon en niet al te diep. Maar wel genoeg om toch in om te slaan en heel nat te worden, zien wij van het bruggetje. Gelukkig is het zomer en lijken de twee nu natte jongens het vooral vermakelijk te vinden, net als de inzittenden van de andere kano's.

Coulistselandschap

Het is flink doorstappen om van de ene neet naar de andere te komen, en onze route doet ze niet eens alle zeven aan. Maar het tussenliggende landschap is de moeite waard. Kleine percelen landbouw wisselen

af met stukken bos en her en der een plukje huizen die samen een gehucht vormen. Zo is een klein coulisselandschap ontstaan, waardoor je van het ene naar het andere type landschap stapt. Het ene moment lopen we langs weides met koeien en akkers met maïs, dan weer langs verwilderde slootranden waar het leverkruid uitbundig staat te bloeien. Vlak bij het Loeijens Neetje staat een picknickbank, waar we ons broodje nuttigen. Daarachter staat een zorgboerderij, met kippen en twee ezels. En hoewel de bewoners van de zorgboerderij hun dieren hartstochtelijk staan te aaien, hebben de langoren meer interesse in onze boterhammen. Al snel steken ze hun neus over het lage hek om te snuffelen of er ook voor hen iets eetbaars bij zit. Een hand gras uit de berm valt gelukkig ook in de smaak en in *no time* heb ik nieuwe beste vrienden gemaakt.

Vlonders door het moeras

Maar er staat nog zo'n 8 kilometer op ons programma en dus trekken we verder. Vanaf de watermolen aan de Witte Nete lopen we een moerasachtig gebied in. Kennelijk heeft men zich hier vroeger niet aan het ontwateren gewaagd, want het is een volgroeid, soms haast mangrove-achtig stuk natuur. Gelukkig is er een vlonderpad aangelegd, zodat de voeten droog blijven. Manshoge

varens, scheefgezakte bomen en een overvloed aan vruchten van lijsterbes en kamperfoelie geven dit deel van onze route een oerwoudachtige allure. De laaghangende takken maken dat we regelmatig gebukt en gebocheld over het pad bewegen, het draagt alleen maar bij aan het oerwoudgevoel. Opschieten doen we niet, genieten wel. Het is al tegen zessen als we terugkeren op ons startpunt. De avondlucht wordt grijzer, er lijkt een bui op komst. Hoog tijd om een terras met grote parasols op te zoeken en een van de streekbieren uit te proberen. Nog een van de vele pluspunten van een wandeling in de Kempen! ■

WANDELWIJZER

Knooppuntroute, start bij Sportpark Vossekot, Geenend 9, Retie (knooppunt 140 ligt iets ten zuiden van de parkeerplaats, aan de weg). Knooppunten: 140-139-96-95-98-2-1-101-99-92-57-58-59-93-136-94-43-41-40-138-140, ong. 17,5 km.
Tip: ongeveer halverwege ligt café-restaurant 't Meulezicht, naast de oude watermolen.

Balen

^ Het landschap van de Keiheuvel.

› Het Kanaal van Beverlo was ooit druk met goederenvaart.

De Keiheuvelwandeling is een afwisselende route door de natuurgebieden Keiheuvel en De Most waarin eenzame zandvlaktes en dichte begroeiing elkaar continu afwisselen. Water en zand vertellen bovendien boeiende verhalen.

TEKST & FOTO'S JUDITH VAN BILSEN

Door de Keiheuvel en De Most

De Keiheuvelwandeling start op het terrein van het gelijknamige recreatiepark. Letterlijk, want de markering wijst mij langs de speeltuin, via de sportvelden, langs de trekkershutten en glampingtenten. En dan direct de natuur in. Na een stukje door het bos strekken de zandvlaktes zich voor mij uit. En het eerste vennetje komt ook al in zicht. In de verte liggen de grasvelden van de Aeroclub Keiheuvel. Vandaag is het weer er niet naar, maar wie geluk heeft kan vanaf hier de zweefvliegtuigen de lucht in getrokken zien worden. De route loopt om het vennetje heen. Witte waterlelies floreren in het water. Hoe verder ik loop, hoe meer ik de drukte van het recreatiepark achter me laat. Wanneer ik alleen nog maar geel zand, omrand met dennen en groene struiken om me heen zie, ben ik, op een enkele andere wandelaar na, alleen. Hier en daar piepen er al

een paar heidebloempjes omhoog. Het is ploeteren door en tegelijkertijd genieten van het mulle zand. Soms is het zoeken naar een loopspoor, maar de markering leidt mij gericht door het gebied.

De mooiste vaart

Dan sta ik ineens midden in een woonwijk. Ik ben verbaasd, waarom zou dit bij de route horen? Na een paar bochten kom ik erachter: om bij het Kanaal van Beverlo uit te kunnen komen. Dit is een vaart die voornamelijk in het groen ligt. Ook hier is het wateroppervlak bezaaid met waterlelies. Er zwemt een groepje eenden voorbij. Op de oevers beproeven verschillende vissers hun geluk. Van vaders die hun zoon de kunst van het geduld leren tot een aantal oude rotten. Eentje spreekt mij aan. Ik vraag hem wat hij hoopt te vangen: "Ik vis op rietvoorn, maar er zit hier van alles in de vaart, zoals karpers en snoek." Hij weet mij te vertellen dat het Kanaal van Beverlo

benoemd is tot de een na mooiste vaart van de provincie. "Maar als je het mij vraagt is het de mooiste, hoor! Zelfs van heel België! De vaart loopt tot aan Leopoldsburg. Daar lag vroeger een grote legerbasis en het kanaal is aangelegd om de manschappen te bevoorraden." Ik heb nog geen bootjes gezien dus vraag of er überhaupt op gevaren mag worden. De visser lacht: "Geen goederenvervoer, maar plezierbootjes mogen hier wel varen." Ik wens hem een succesvolle vangst en vervolg mijn route langs het kanaal.

Kasteel De Most

Al een tijdje waggelen drie ganzen op hun gemakje voor mij uit op het grindpad. Af en toe stoppen ze even om tussen het gras te pikken. Ze lijken het volkomen naar hun zin te hebben. Mijn route buigt van het kanaal weg, het bos in. De tegenstelling is groot met het begin van de wandeling over de zandvlak-

^ Aeroclub Keiheuvel.

^ Een toegangspoort tot een onbekende bestemming.

^ De heide in bloei.

tes. Hier is alles groen en dichtbegroeid. De Most, zoals het gebied heet, is een soort drassige vallei. Ik loop langs een poort met twee bakstenen pilaren, als een soort oprijlaan. Alleen ligt er niets aan het einde van het pad, voor zover ik kan zien. Dan kom ik voorbij een huis. Rondom dit huis, dat midden in het bos staat, lopen tientallen pauwen. Het felle blauw van de veren is duidelijk zichtbaar tussen de bomen en struiken. Dan loopt het pad naar een echte oprijlaan. Dat van kasteel De Most. In de verte zie ik een gebouw tussen de bomen liggen. Vanuit het pad gezien, lijkt het meer op een grote hoeve. Het is geheel is privé-terrein, dus een kijkje van dichtbij nemen, is niet mogelijk.

Schuilplaats voor het verzet

Op een bankje bij een bushalte die aan het onverharde pad ligt, zit ik wat te lezen over de geschiedenis van De Most. De naam heeft te maken met de moerassige toestand

van het gebied, dat lager ligt dan de omgeving. Ook hier gaat het over de bevoorrading van het leger via het kanaal. Het hooi, stro en ook hout en turf kwamen uit De Most en gingen over het kanaal naar Leopoldsburg. In een latere periode gebruikte men het hout uit deze bossen voor in de mijnbouw. Ook is het bos een tijd een jachtgebied geweest en in de Tweede Wereldoorlog schuilden er verzetsstrijders. Ik kan me er wel wat bij voorstellen, met al die dichte begroeiing. Het laatste deel van de route gaat zowel door het bos als over de zandduinen. Ik merk dat ik langzaam weer in de buurt van het recreatiepark kom, door de geluiden en de drukte om me heen. Alsof ik langzaam weer in de bewoonde wereld terugkom. ■

WANDELWIJZER

Knooppuntenwandeling van 11,5 kilometer. Start: Recreatie- en natuurpark Keiheuvel, 17de Esc. Licht Vliegwezenlaan 14, Balen. Deels onverhard. Inkorten tot ong. 5 km is mogelijk. Knooppunten: 53 – 8 – 9 – 96 – 2 – 97 – 98 – 99 – 1 – 65 – 60 – 5 – 4 – 3 – 7 – 53. *Tip: Bed & Breakfast Tannerie. Guy en Kim bouwden de oude burgemeesterswoning aan de Markt van Balen om tot stijlvol gastenverblijf. Mét verwarmd zwembad in de tuin.*

Je stapschoenen al ingepakt?

De rode draad door elke wandeluitstap in de Kempen? Het gebruiksvriendelijke knooppuntensysteem. Prik naar hartenlust speldenkopjes op je Kempenkaart. Je mogelijkheden zijn eindeloos. Spot je tijdens je tocht al van ver de rood-witte borden? Zij sturen je in de juiste richting.

10 wandelnetwerken

Kempense Heide

Purperen heidebloempjes? Natuurlijk, maar ook uitgestrekte vennen, imposante zandduinen, grazende schapen én een driesterrenstiltegebied.

Kempense Kolonies

Een mix van sociale geschiedenis, erfgoed en natuur op de domeinen van de landloperskolonie. Maar ook de valleien van de Mark en het Merkske in het grensgebied met Nederland. Wist je dat Wortel-Kolonie recent zelfs werd uitgeroepen tot UNESCO Werelderfgoed!

Kempens Landgoed

Europese topnatuur in het Turnhouts Vennengebied. Een officieel stiltegebied in Landschap De Liereman. En gezonde lucht à volonté in het Gewestbos of Domeinbos Hoge Vijvers...

Kempense Hoven

Fraai aangelegde kasteeldomeinen. Afgewisseld met gevarieerde stukjes natuur zoals oude kleiputten langs het kanaal, heidestroken en de Antitankgracht.

Kempense Beemden

Een typisch beemdenlandschap met natte weilanden, broekbossen en rietkragen. Houten vlonderpaden, bruggetjes en stapstronken houden je voeten droog.

Kempense Heuvelrug

De mix van zand, duinen en altijd groene denbomen maakt van de Kempense Heuvelrug en iconisch landschap. De vlakke weilanden in de vallei van de Kleine Nete zorgen voor afwisseling in de fauna en flora.

Kempense Meren

Het Kempense Lake District: die omschrijving van de Molse regio klinkt niks overdreven. De jarenlange ontginning van kwartszand creëerde een lappendeken van meren, vijvers en plassen.

Kempense Netevallei

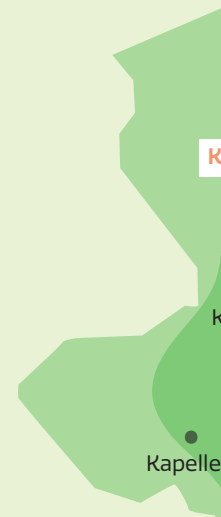
De vallei van de Grote Nete zorgt voor een gevarieerd landschap. Malse weide, bloemrijke beemden, eeuwenoude hoeven, stemmige kerkweggetjes en karaktervolle herbergen.

de Merode

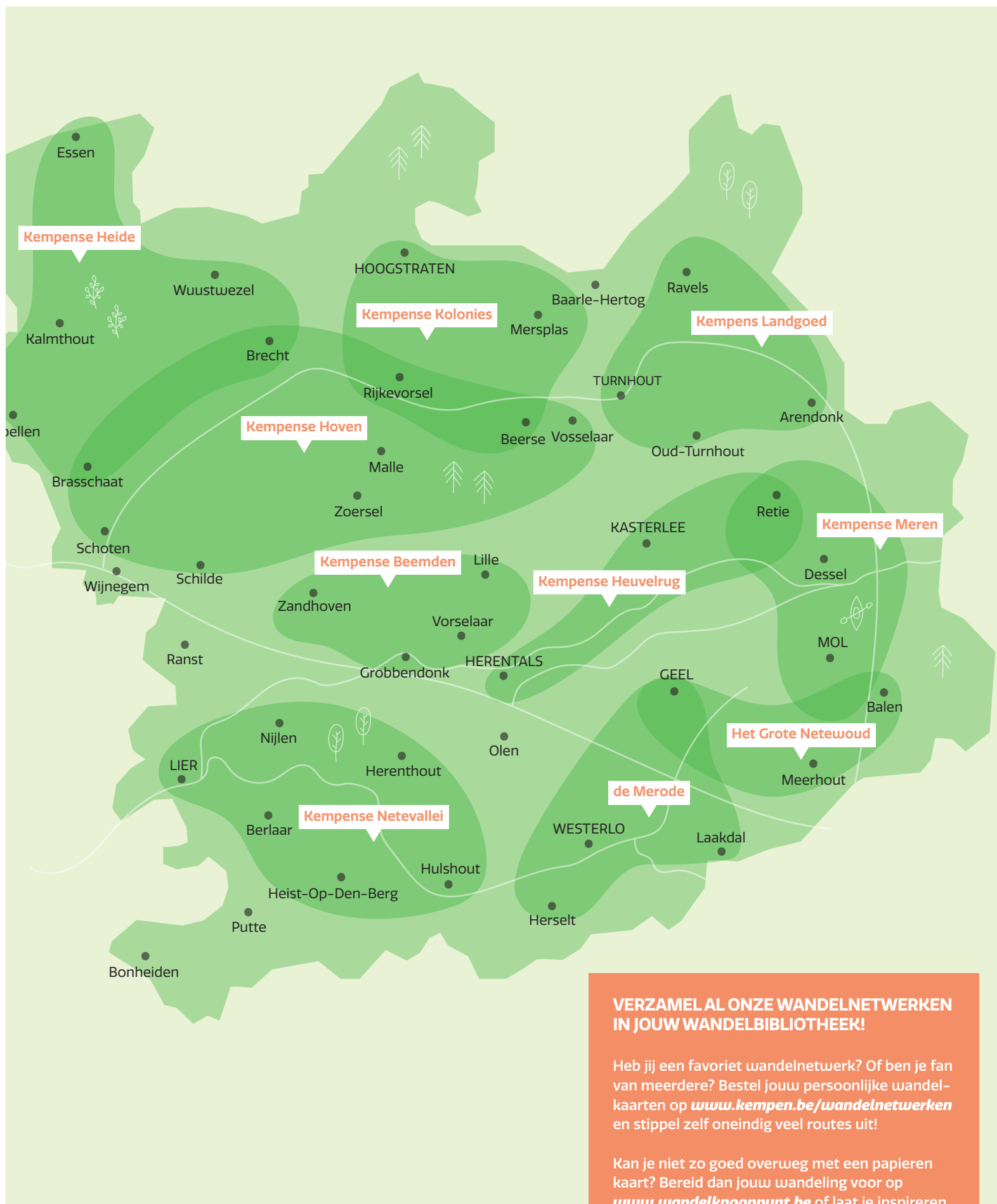
Afwisselend wandelen door bossen en duinen, vennen en heide, graslanden en moerassen en tussen het groen ook nog eens bijzonder erfgoed ontdekken.

Het Grote Netewoud

Stuifduinen, grasland, heide, vennen... Variatie troef in dit stukje topnatuur!

**VERZAMEL AL ONZE WANDELNETWERKEN
IN JOUW WANDELBIBLIOTHEEK!**

Heb jij een favoriet wandelnetwerk? Of ben je fan van meerdere? Bestel jouw persoonlijke wandelkaarten op www.kempen.be/wandelnetwerken en stippel zelf oneindig veel routes uit!

Kan je niet zo goed overweg met een papieren kaart? Bereid dan jouw wandeling voor op www.wandelknooppunt.be of laat je inspireren door een van de suggestiewandelingen.

Kasterlee

Op en neer tussen reuzen en kabouters

▲ Bizarre luchtwortels op de Kabouterberg

Tussen de luchtwortels van de grove dennen op de Kabouterberg zouden – hoe kan het anders – kabouters wonen, en ergens onder de zanderige top van de Hoge Mouw slaapt een reus... Maar in essentie is het hart van de Kempense Heuvelrug bij Kasterlee vooral een heerlijk bos om in te verdwalen.

TEKST & FOTO'S JONATHAN VANDEVOORDE

Moet ik hier aan draaien? Zoonlief staat bij een stalen paal met een wiel met handvat eraan. Doe maar, tip ik. De paal begint te praten. Een stem met een sappig Antwerps accent vertelt over een of andere vent, “den Creatieven Cas”, die het kind in ons aanspoort tot een speurtocht in het bos. “Is dat Tom Waes?” Nee hoor, maar die praat ook wel zo, inderdaad. Wij kennen alle drie *den Tom* van zijn leuke reisprogramma’s op televisie.

Ik ben hier vanaf de camping samen met vrouw- en zoonlief door een mooie woonwijk naartoegelopen om het spoor van de 8 kilometer lange Slapende Reuswandeling op te pakken. Da's het voordeel van een knooppuntenwandeling: het maakt niet uit waar je overnacht, je kunt altijd starten en eindigen waar het je het beste uitkomt.

Provinciaal domein

Zo zullen we onderweg nog enkele van deze ‘praatpalen’ tegenkomen in het bos, met de leuke stem die een opdracht geeft voor jong en oud.. We wandelen in Provinciaal Groendomein Hoge Mouw. Het ‘provinciaal domein’ is een Belgisch instituut: het is een doorgaans uitgestrekt, groen gebied waar natuurbeheer en recreatie hand in hand gaan. Het domein beschermt de Kempense Heuvelrug, een 15 kilometer lange richel van zand, klei en leem die enkele tientallen meters boven de vlakte uitsteekt en miljoenen jaren geleden door de (toen veel grotere) Noordzee hier is afgezet. De rug bestaat uit de Zwarte Berg, de Kabouterberg en de Hoge Mouw die het hoogste punt vormt, 35 meter boven de zeespiegel. Het is zaterdag, dus alleen zijn we niet in onze recreatiedrang. Gezinnen met kinderen, hardlopers, fietsers

^ Rustpauze onder de beuken van een statige dreef.

^ Leuke vondst in de woonwijk vlakbij het bos.

genieten van de zonnige ochtend. Maar druk is het niet echt. Twee wandelende Antwerpse dames vragen ons lachend wat we aan het zoeken zijn op een stuk dood hout op de rand van een open heide. Als we verklappen dat we zojuist onze eerste koraalzwammen van het seizoen gevonden hebben, weten ze precies wat we bedoelen. “*Tutti-frutti-zwammekes!*” legt eentje lachend uit. “Zo heb ik dat altijd aan mijn kleinkinderen verteld. Later heb ik veel moeite moeten doen om hen dat woord weer af te leren!” Het tweetal is het met ons eens dat dit jaar wel eens een goed paddenstoelenjaar zou kunnen worden, vanwege die natte zomer. “Maar de paddenstoelen zijn wel ‘n *bitteke loat*. En het moet eerst nog wel warm worden.” Daar geloven we wel in, dus de herfst wordt gegarandeerd prachtig op de Hoge Mouw.

Zandige paadjes

Bossen en stukken open heide volgen elkaar in snel tempo op. Er wordt in het provinciaal domein naar een afwisselend landschap gestreefd waarbij naast grove dennenbossen meer heischrale graslanden moeten ontstaan, zoals het stuk op het dak van de tunnel bewijst, naast ook nieuwe natuurspeeltuinen. Op zandvlaktes verspreid in het bos komen we geregeld enkele speelconstructies van hout tegen. Eentje is een enorm klimrek die de vorm heeft van het geraamte van een prehistorische boerderij, omdat hier in 2017 sporen van oude, Keltische akkers uit de ijzertijd gevonden zijn. Leren en spelen tegelijk dus. Na een uur van afwisselend grove dennen en heide komen we onverwacht midden in

een statige beukendreef uit, waar we op het enige bankje even pauzeren. Enkele mountainbikers zoeven ons voorbij, spetterend door de plassen. Verderop draait het pad dan weer een heuvel op waar we de kuitspieren even aan het werk moeten zetten. Nu gaat het over zandige paadjes continu zigzaggend en op en neer van knooppunt naar knooppunt. Zoonlief moet wat energie kwijt dus springt en rent hij, zich Spider-Man wanend, elke ‘achtbaan’ met een loei-vaart naar beneden.

Slapende reus

Een vreemd maar bijzonder kunstwerk langs de route is *A Giant Sculpture*, het ijzeren hoofd van de slapende reus die half uit de zandvlakte lijkt uit te steken. Op, in en rond de metershoge sculptuur krielt het van de kinderen, een groep van een jeugdbeweging die op zomerkamp is in de buurt, zodat een goede foto maken van het beeld vandaag helaas onmogelijk is. Nadat we een ijsje hebben gekocht bij de ijskar die strategisch op knooppunt 16 postgevat heeft, vergapen we ons op de Kabouterberg aan de enorme luchtwortels waarmee de grillige grove dennen zich staande houden in de rulle zandbodem. Tussen de wortels zouden kabouters wonen, de oorspronkelijke bewoners van Kasterlee ... We sluiten onze dag af met een potje minigolf: ook geschikt voor volwassenen. ■

^ Op de Kabouterberg zie je overal kabouters

WANDELWIJZER

Knooppuntenuwandeling van bijna 8 km (makkelijk in te korten voor de allerkleinsten). Vertrek en eindig bij knooppunt 73, vlakbij Keeses Molen aan de Geelsebaan (N19). Horeca, parkeren, bushalte. Knooppunten: 73 – 74 – 16 – 15 – 13 – 81 – 82 – 11 – 85 – 10 – 86 – 82 – 12 – 152 – 16 – 17 – 73.

Geel

Natuur en cultureel erfgoed

Even boven het stadje Geel in de mooie streek tussen Ten Aard en Sint-Jozef Olen ligt een gebied verscholen dat roept om ontdekt te worden door wandelaars. Het is vooral bekend bij fietsers maar een gevarieerde wandeling laat je kennismaken met mooie vennen, de karakteristieke baileybrug, Sas 9 en de roemruchte molen van 't Veld.

TEKST & FOTO'S FRANK PETERS

↳ Natuurgebied Mosselgoren.

Over slingerende landweggetjes en via een flauwe bocht langs het Kanaal Bocholt-Herentals baan ik me een weg richting natuurgebied Mosselgoren. Een mooie wandeling door het zeer gevarieerde landschap van de gemeente Geel. Onderweg zwaai ik naar plezierjachten op het kanaal, passeer ik een noest werkende boer, die vers gemaaid hooi op zijn land nog eens omkeert en wandel ik langs knotwilgen, heidevelden en veenmoerassen.

Molenspoek

De route begint bij de historische molen, die nu aan de Zeggendijk staat, maar in 1796 werd gebouwd in Heist-op-den-Berg in het gehucht Achterheide. Een prachtige houten molen met een bewogen geschiede-

nis. Volgens de overlevering vond er in de beginjaren een dodelijk ongeluk plaats. Boer Egidius Rijmenants zou in een vlaag van 'overhaasting' door het molengat zijn gevallen, maar er wordt beweerd dat hij vanwege zijn driftige aard van de molen is geduwd. Hoe dan ook, in de jaren na zijn ongewisse dood spookte Egidius' geest volgens sommigen rond de molen. Mensen hoorden 's nachts een bel, anderen zagen gloeiende doodshoofden of zwevende lichten. De verhalen leven voort in enkele lokale sagen en legenden.

In 1823 werd de windmolen verplaatst naar Elsum en functioneerde er tot eind jaren tachtig van de vorige eeuw, waarna hij in verval raakte. Hij dreigde zelfs om te vallen, maar na overname door de gemeente werd dit cultureel erfgoed gerestaureerd en in volle glorie heropend aan de Zeggendijk,

waar ook het bijbehorende Bakkerijmuseum is gevestigd. In het authentieke interieur is nog een dichtelijke inscriptie uit 1805 te vinden van Guillaume Plattenborse, een van de eerste molenaars: *"Ik mael met vlijdt en neersticheyd tot dienst van alle menschen maer het doet mij leedt omdat ik niet weet te doen voor ider syne wenschen."*

Wandelen en fietsen

Langs maïsvelden, grasland, aardappelakkers en boerderijen loop ik terug richting het Kanaal Bocholt-Herentals. Bij het meer dan honderd jaar oude café Den Thijs Sas 9 ontmoet ik fietsers Mieke en Christianne. "We komen hier vaak fietsen en wandelen", vertelt Mieke. "Het is een prachtig gebied. Vooral het water is fijn. In België hebben we niet

^ Molen van 't Veld.

^ De Mosselgoren.

zoveel water dus we zijn blij als we eens een boot zien.” “Het bier is hier ook goed”, vult Christianne aan. “Je moet de Witte Madam eens proberen, die is vernoemd naar het spook uit de duivelskuil van Kasterlee hier verderop. Heerlijk biertje, maar nu hebben we gewoon een Stella op hoor.” Voordat ik straks zelf in een geest verander neem ik maar een colaatje en stap verder langs het water over de onverharde weg naast het fietspad. De schaduw van de bomenrij zorgt voor verkoeling op deze warme zomerdag.

Karakteristieke brug

Een paar honderd meter verderop biedt de robuuste baileybrug een prachtig uitzicht over het kanaal. De brug is vernoemd naar de Engelsman Donald Bailey, die voor het ontwerp geridderd werd. Bailey maakte van zijn modelbouwhobby uiteindelijk zijn werk bij het Engelse ministerie van Defensie. Bijzonder is dat de brug uit grote metalen onderdelen bestaat, zodat ie snel opgebouwd kan worden en zware voertuigen kan dragen. Niet vreemd dat de brug voor het eerst aangelegd werd door militairen. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog werd hij vernietigd, maar in 1963 kwam eenzelfde baileybrug tijdelijk over het kanaal te liggen. ‘Tijdelijk’ is hier overigens een rekbaar begrip dat tot heden voortduurt. Het zal Xander, Senna en Jorne weinig uit-

maken. Ze nemen vanaf de brug een frisse duik in het kanaal. Je moet er wel lef voor hebben en eigenlijk is het verboden. “Maar ja, er mag zoveel niet”, lachen de jongens.

Natuur

Na de brug volg ik de speciale routebordjes die me natuurgebied de Mosselgoren in leiden. Het is een gevarieerd gebied met poelen, rietlanden, loofbossen en redelijk zeldzame vogels zoals de rietgors, kleine karekiet en blauwborst. Ook de ringslang komt hier nog voor. Op sommige plaatsen is het pad ondergelopen en is een stel laarzen handig om door het water te waden. Het verderop gelegen natuurgebied Neerhelst is iets droger. Je vindt er een afwisselend landschap van vennetjes, knotwilgenrijen en zelfs een stukje heide. Een van de poeltjes waar stekelbaarzen in leven heeft een enorme aantrekkingskracht op de ijsvogel. Een bijzondere plantensoort die hier voorkomt is de brede orchis, een parse orchidee die groeit op vochtige plekken en al bloeit in mei.

Mannen met paarden en boten

Terug langs het kanaal begint de zon te zakken en loop ik via Sas 9 ofwel de negende sluis in het kanaal naar Den Thijs voor een welverdiend diner. Eind negentiende eeuw stond hier al een herberg, zoals bij bijna elke sluis. Hier overnachtten

voerlui die met hun jaagpaarden schepen voorttrokken over het kanaal. Om half vijf 's morgens ging de sluis open en konden de schepen erdoor getrokken worden. Het werk van de voerlui was een verantwoordelijke taak. Ze moesten ervoor zorgen dat de touwen tussen paarden en boten nergens bleven haken, anders zouden de paarden door de kracht van de schepen het kanaal ingetrokken kunnen worden. In het hele kanaal van 60 kilometer liggen tien sluisen die een hoogteverschil van 33 meter mogelijk maken.

In de herbergen werden vooral maaltijden met eieren en spek geserveerd om de harde werkers van genoeg energie te voorzien. Ik besluit een iets lichtere maaltijd te nuttigen. En zal ik eens vragen of ze misschien een Witte Madam hebben? ■

WANDELWIJZER

Gemarkeerde wandellus Langs Mosselgoren en Neerhelst, 12 km, beginnend en eindigend aan de Molen Van 't Veld (Zeggedijk, 2440 Geel). Gedeeltelijk onverhard.

Westerlo

Wandeling met adellijke allure

▲ Kasteel de Merode.

▶ Prins Simon de Merode.

Onder m'n wandelschoenen knisperen droge beukenblaadjes. Boven mij rijken hoge bomen tot aan de hemel, zoals de adellijke invloed uit vroeger tijden. Westerlo is al eeuwen verbonden met de prinsen van Kasteel de Merode en de kanunniken van de norbertijnenabdij. Een levend cultuur-historisch erfgoed dat een nieuwe weg zoekt naar de toekomst.

TEKST & FOTO'S FRANK PETERS

In de vroege ochtend dansen mistflarden boven de Grote Nete met de eerste zonnestralen. Het is fris, maar het belooft een zonovergoten dag te worden. Aan de overkant van het water ligt het indrukwekkende Kasteel de Merode, waarvan de donjon stamt uit de veertiende eeuw. Met Kerst en tijdens tweejaarlijkse openluchtspektakels stelt prins Simon de Merode, die er nog steeds woont, het kasteel open voor publiek. “Ik ben van de 23ste generatie en mijn grootste uitdaging is om het kasteel en landgoed te bewaren voor de toekomst”, vertelt de prins in spijkerbroek en sneakers. “Dat probeer ik te doen door culturele evenementen te organiseren rond een thema.” Dit jaar was dat een theaterspektakel over de Belgische Revolutie van 1830. In die onafhankelijkheidsstrijd speelden de Meroedes een belangrijke rol en groeide Frédéric de Merode uit tot een nationale held. Hij

was hard op weg om het eerste Belgische staatshoofd te worden, maar moest de strijd met zijn leven bekopen door infecties na een schotwond en beenamputatie. In tegenstelling tot zijn voorouders staat Simon de Merode voor een geheel andere strijd. De organisatie van de evenementen is enorm, maar hiermee wordt geld verdiend om het erfgoed te onderhouden. Deze nieuwe onderneming was nodig omdat de familie in 2004 een belangrijke inkomstenbron, namelijk de bossen rond het kasteel, verkocht. Het zorgde er wel voor dat een groot natuurgebied toegankelijk werd voor wandelaars, fietsers en ruiters. Zo kunnen we nu elke dag genieten van deze parel van de Kempen. Voorlopig is het kasteel weer even het privé domein van de prins, maar in december wordt het wederom geopend tijdens het Kerstmagie-spektakel. Zover is het nu nog niet. Eerst maar eens via de markt van Westerlo, waar in de vorm

▲ Dreef in het landgoed van de Merode.

◀ De Grote Nete.

▲ De neogotische kerk van de norbertijnenabdij in Tongerlo.

van een standbeeld oud-burgemeester en minister van Buitenlandse Zaken Henri de Merode (1856-1908) wordt geëerd, langs het neogotische kasteel van gravin Jeanne de Merode (1853-1944) richting de norbertijnenabdij in Tongerlo wandelen over oude dreven die zijn aangelegd door veldmaarschalk Jean Philippe Eugène de Merode (1674-1732).

Norbertijnenabdij

Eenmaal door de poort van de abdij, die deels is opgetrokken in een romaanse stijl, loop je een serene rust tegemoet. Een van de kanunniken, gekleed in wit habijt, treedt in een vertraagde tred de neogotische kerk binnen. In het interieur is boven de ingang een levensgrote fotoprint met een afbeelding van Da Vinci's *Laatste Avondmaal* te zien. Het echte schilderij, de enige exacte replica van het fresco uit Milaan op ware grootte, is al sinds 1545 in het bezit van de abdij en hangt in het Da Vinci Museum. "Uit onderzoek blijkt dat we er bijna zeker van kunnen zijn dat Da Vinci zelf heeft mee geschilderd aan dit doek. Het is bijvoorbeeld te zien aan zijn karakteristieke linkshandige penseelstreek", vertelt Kristel van Toerisme Westerlo. Ook de zogeheten sfumato-techniek waarin de figuur van Johannes is afgebeeld is kenmerkend, want diezelfde techniek gebruikte Da Vinci bij de *Mona Lisa*.

Het Laatste Avondmaal hing oorspronkelijk in de oude abdijskerk. Als gevolg van de Franse bezetting werd die kerk verwoest en konden de kanunniken het schilderij ternauwernood redden. "Het doek werd van de muur gehaald, opgerold en in de nok van een schuur bewaard", vervolgt Kristel. Daarna moesten de norbertijnen onderduiken om pas in 1840 terug te kunnen keren. Het schilderij overleefde deze periode en werd na het herstel van de abdij opgehangen in de nieuwe kerk, waar het in 1929 opnieuw van de ondergang gered moest worden. "Tijdens een grote brand is het doek in allerijl uit de lijst gesneden", vertelt Kristel. Het schilderij raakte daarbij helaas wel zwaar beschadigd. Uiteindelijk is het werk gerestaureerd en zal waarschijnlijk vanuit het museum weer in de kerk gehangen worden op de plek waar nu nog de fotoprint is te bewonderen.

Dit jaar viert de kloosterorde zijn negenhonderdjarig bestaan, maar de aanwas van nieuwe leden in Tongerlo is dun. Er leven nog maar twaalf kanunniken op het immense complex. Hun sporen hebben ze in ieder geval nagelaten, maar hoelang de orde hier nog actief blijft is de vraag.

Dreven

Dankzij de norbertijnen en de Merodes zijn in Westerlo prachtige bossen en dreven aangelegd waar je heerlijk kunt wandelen.

Bij de ster, een bijzondere plek in het bos, komen acht dreven op één punt samen. Deze ster werd aangelegd door Jean Philippe Eugène de Merode. De sterrenbossen werden gebruikt voor houtwinning en de prinselijke jacht. Nu zijn het vooral trekpleisters voor natuurliefhebbers. De dreven zijn meestal rechte lanen door het bos, maar bij de passage langs het riviertje de Grote Nete verandert het landschap. Het pad meandert met de loop van de rivier mee. Heerlijke kilometers langs het water. Onderweg ontmoet ik Jasmien. Ze loopt van Kalmthout naar bedevaartsoord Scherpenheuvel. Een route van ongeveer 100 kilometer in drie dagen. "Dit is het mooiste stuk van de tocht", vertelt ze met een brede glimlach. "Tofte paadjes met veel afwisseling." Vandaag lopen twee vrienden mee. Ook zij vinden het een zeer aangename route. "En de abdij is prachtig!" ■

WANDELWIJZER

Knooppuntenwandeling vanaf de hoofdingang van de abdij van Tongerlo (bus 540 Herentals-Westerlo). 11 km.
Knooppunten: 1 – 342 – 380 – 341 – 2 – 382 – 3 – 4 – 7 – 8 – 9 – 10 – 183 – 14 – 12 – 13 – 19 – 131 – 130 – 16 – 20 – 21 – 6 – 5 – 343 – 1

Lier

Van het centrum

door de beemden

^ Lier is een waterstad

Waterstad Lier ligt op het punt “waar de drie kronkelende Nethen een zilveren knoop leggen”, aldus lokale schrijver Felix Timmermans. Die knoop is sinds het graven van het Netekanaal nog ingewikkelder geworden. Een rondwandeling voert van de Grote Markt naar de Kleine Nete en het Netekanaal en terug over de stadswal en de Binnen-Nete.

TEKST & FOTO'S JAN ERIK BURGER

Buiten de stad lopen we grotendeels door de oeverlanden, beemden van de Kleine Nete. In de taal van Timmermans: “O Netheland, ge wilt mij verleie om te blijve, hoe schoen!” riep hij, als zijn blik over het landschap ging. “Het was na de noen en het regende een trage, malsche, aarzelende regen, in lekken, groot lijk okkernoten. Nu en dan slechts viel er een, maar zij haalden de zoetste geuren

uit den grond en uit den hof; en het hooi, dat men overal in de beemden aan 't maaien en halen was, verspreide over heel de streek zijn aangename ziel.”

Die strategische ligging van Lier heeft zo zijn tol geëist. De stad en zijn forten vormden een obstakel voor de Duitse opmars in de Eerste Wereldoorlog, niet voor niets hier de Grote Oorlog geheten. Vanuit het stadshuis op de Grote Markt leidde koning Albert I de Belgische troepen. Niet alleen

de Duitse kanonnen richtten grote schade aan. Ook Belgen en te hulp gesnelde geallieerden droegen hun steentje bij.

Na de val van de stad trokken de Duitsers als wraak een vuurspoor dwars door de stad. De bewoners bleven niet bij de pakken neerzitten. Zo schreef de *Vlaamse Post* in 1915: “In verschillende straten ook, vooral in de omgeving van den zoo fel geteisterden Grote Markt, hebben de neringdoeners ter plaatse van hun afgebrande woonst, houten barakken laten optimmeren waar ze als vroeger weer humme allerhande waren aan de oude klanten kunnen verkopen.

De meeste dezer geïmproviseerde, trouwens zeer goed van waren voorziene winkeltjes, zijn zelfs zeer netjes ingericht en ook hier heeft de Liernaar gelegenheid gevonden uiting te geven aan zijnen artistieke aanleg. De heer Bernard Janssens namelijk heeft den prijzenswaardigen inval gehad zijnen vroegeren tabac- en sigarenwinkel ‘in 't Moorken’ ter heropenen in een alleraardigst oud-hollandsch-renaïssance-huisje, van buiten tot koop en loekend door zijn alleraardigste geveltje en verzorgde uitstalling. (...)”.

De visie van Bernard Janssens bleek van grote voorspellende waarde.

Vooral de herbouw van de Grote Markt doet een stijldebat hoog opblaaien. Voor de oorlog hadden de huizen rond de markt vooral uit wit bepleisterde classicistische gevels bestaan. Eind 1914 lag driekwart van de panden in puin. De traditionele neostijlen wonnen het van een modernistische visie. Zo werd Lier pittoresker dan voordien. Het was een geslaagde poging toerisme en handel te bevorderen. Het resultaat is dat de Grote Markt er vandaag ouder uitziet dan honderd jaar geleden.

Langs de Netten

Van de Grote Markt wandelen we in de richting van de hoge toren van de Sint-Gummaruskerk en dan over de Berlaar-sestraat en de Berlarij naar de Leuvense Poort waar we de Grote Nete oversteken. De Grote Nete lijkt dood te lopen op een dijk, maar stroomt onzichtbaar onder het Netekanaal door. Op de kanaaldijk linksaf tot aan een spoorbrug. We gaan eerst linksaf en onder het spoor door en vervolgens rechtsaf omhoog over het gecombineerde fiets- en voetpad langs het spoor. Van daaraf is de knooppuntenroute goed te volgen. De wandeling gaat nu door een bebost gebied tot je uitkomt op de Beemdstraat. Die naam is adequaat gekozen. Beemden zijn vochtige weilanden die vroeger in het natte seizoen onder water stonden. De rivier zette vruchtbaar slib af als natuurlijke bemesting, waardoor de zomerse hooioogst groter werd. We vervolgen onze route over de Beemdstraat. Bij bordje 80 slaan we linksaf, de beemden in. Dit is landschappelijke het fraaiste deel van de wandeling. Op de weg

STADSWANDELING

Een mooie wandeling om historisch Lier voert over de Stadsvesten, een 5 kilometer lang groen lint om de binnenstad. De naam 'vesten' verwijst naar de tweede stadsomwalling uit de vijftiende eeuw. De royale omwalling had naast haar militaire ook een economische functie, namelijk tolheffing. Vanaf 1850 werd de stadsvest geleidelijk ontmanteld en met bomen beplant. Van de eerste omwalling resten de Gevangenpoort en de beroemde Zimmertoren aan het gelijknamige uitgaans- en eetplein. De middeleeuwse Corneliustoren is vernoemd naar de Lierse uurwerkmaker Louis Zimmer. Na de Eerste Wereldoorlog kocht de stad de toren om hem af te breken. Zoals vaker maalden de ambtelijke molens traag. De toren kreeg een tweede kans toen in 1928 Zimmer de stad zijn beroemde Jubelklok schonk. Die klok moest ergens hangen en de bouwvallige toren was beschikbaar. Behalve de tijd geeft het uurwerk ook de fasen van de maan aan, de dierenriem, de paasdatum, de seizoenen, de getijden en de schijn gestalten van de maan.

^ Het Spui.

naar Emblem gaat het linksaf en voor de brug weer links over de hoge kanaaldijk langs de Kleine Nete, van waar we een prachtig uitzicht hebben over broek en beemd. Hier is duidelijk niet gekozen voor ruimte voor de rivier, maar voor dijkverhoging. Ruimte voor de rivier zou namelijk afbraak van tal van rustiek gelegen villa's en huizen hebben betekend, die we later tegenkomen.

Hemelsluizen

Dan breken de al door Timmermans beschreven hemelsluizen open. Zijn okkernoten vallen meedogenloos uit de hemel en op de dijk is geen boom te vinden. Dankbaar maak ik gebruik van de beboste omgeving van de villaatjes. Af en toe valt er geen regen, maar ik ben dolblij als ik aan de overkant van de spoorbrug het goed beklante etablissement 't Oud Lier bereik. De wandeling loopt dan over de vestingwallen naar Het Spui. Dat is een sluis tussen (een aftakking van) de Kleine Nete en de Binnen-Nete, en het enige overgebleven gebouw van de tweede stadsomwalling. ■

v Langs de Kleine Nete.

WANDELWIJZER

Knooppuntenwandeling, startend achter het stadhuis. Diverse parkeerplaatsen rondom ('De Mol' is gratis). Knooppunten: 1 – 3 – 9 – 10 – 7 – 98 – 94 – 96 – 95 – 92 – 69 – 81 – 80 – 89 – 74 – 79 – 91 – 93 – 86 – 94 – 98 – 7 – 99 – 6 – 90 – 5 – 2 – 1. Ongeveer 12 km.

Herentals

Van heide tot veenmoeras

Bijzonder natte en droge natuur gaan in het natuurgebied Heiberg-Snepkensvijver hand in hand. In dit gebied kun je tot over je enkels waden door veenmoerassen en een stukje verder wegglijden in mul zand. Het trekt bijzondere vogels aan en er groeien zeldzame plantensoorten.

TEKST & FOTO'S FRANK PETERS

◀ Natuurbeheerder Herman bij een spork.

◀ Dophei

“**K**ijk de bruine eikenpage”, zegt natuurbeheerder van het gebied Herman enthousiast. “Da’s een zeldzame vlin-

der. Ze legt eitjes in kleine eikjes op open stukken.” De laatste jaren zijn veel stukken bos rond de Heiberg op de Kempense Heuvelrug aangekocht en weer open gemaakt. In de vorige eeuw werden hier veel dennen geplant ten behoeve van de mijnbouw, maar nu wordt het gebied in oude staat hersteld. Hoewel dit in de afgelopen jaren ook tot discussie heeft geleid zijn er soorten teruggekeerd en bijgekomen. Bijvoorbeeld bijzondere vogels zoals de boompieper, de boomleeuwerik en Hermans favoriet de nachtzwaluw.

“Ik kom hier al sinds dat ik weet dat ik besta. Als kind luisterde ik gefascineerd naar het bijzondere geluid van de nachtzwaluw. *Prrrrrt, prrrrt*, klinkt het, een beetje zoals een wekker. Het begint altijd tijdens de schemering. Helaas heb ik meegemaakt dat ze in de jaren negentig uit het gebied verdwenen, maar nu zijn ze weer terug.”

De nachtzwaluw is wel een beetje een rare snuiter. “Hij vliegt raar, roept raar en is heel nieuwsgierig”, vertelt Herman. “Pasgeleden kwam er eentje even een rondje om me heen vliegen om me te inspecteren.” De vogel die, in tegenstelling tot wat zijn naam zou vermoeden, helemaal geen zwaluwsoort is, heeft ook een vreemde bijnaam: geitenmelker. “Ze zeggen dat ie ’s nachts de geiten melkt vanwege z’n geheimzinnige gedrag en relatief grote bek, daar past zo een uier in. Maar het kan ook zijn dat die naam komt vanuit een Griekse vertaling.”

Duivelsnaigaren

We lopen via goed begaanbare paden over de beboste heuvelrug richting een stuk heide. De bodem is hier droog en voedselarm. Tussen de heideplanten groeit warkruid ofwel duivelsnaai-

garen, een prachtige naam voor een parasiet die als een soort kluwen van fijne rode draden tussen de heideplanten woekert. De draden, eigenlijk dunne stengels, penetreren met hun wortels in de stengels van de heide en roven zo een deel van de voedingsstoffen. De wandeling door het gebied is niet heel lang, rond de 7 kilometer, maar er is enorm veel te ontdekken. Het landschap is licht glooiend en rijk aan flora en fauna. “Heee kijk, een wants, en hier orchideeën. Daar zandloopkevers! En hier het nestholletje van de bijenwolf.” Ik heb zelden iemand zo enthousiast horen vertellen over wat er allemaal in de natuur te vinden is. Herman is autodidact, heeft het allemaal zichzelf geleerd, pure passie. “De spork is ook bijzonder. Het is een boomsoort die hier veel voorkomt”, vervolgt hij. “Een echt restaurant voor insecten, vanwege de nectar. De bessen zijn goed voor vogels en als je schors van spork in thee gebruikt, is dat voor de mens goed tegen verstoppingen. Hij heeft de bijnaam vuilboom omdat je er vliegend schijt van krijgt, *lacht*.” Het is een leerzame wandeling.

Raatakkers

Van het kurkdroge zand lopen we naar het moerassige Lavendelven. In het midden van het ven is een soort eilandje van veen gevormd dat drijft op het water, een stuk zogeheten trilveen, waar zeldzame vegetatie op groeit. Een eindje verder is een stuk bos open gemaakt waar Herman ineens een kuil in duikt. Hij laat me donkere en lichtere grondlagen zien. In dit gebied wordt bodemonderzoek gedaan.

In de bronstijd leefden hier onder meer boeren die op open plekken in het bos zogeheten raatakkers aanlegden: landbouwgronden met een raatstructuur binnen kleine wallen. Ze zijn vanaf de grond moeilijk te traceren, maar onlangs vanuit de lucht wel waargenomen op verschillende plekken in het natuurgebied. Na onderzoek op een andere plek is in de aardlagen een omgekeerd bodemprofiel gevonden. “Het is nog niet precies bekend wat dat betekent, maar het zou kunnen dat ze toen al de bodem van die akkers omploegden om er bijvoorbeeld graan te verbouwen.” Dit betrekkelijk kleine gebied zit vol met verhalen en verrassingen. De route is een initiatief van Natuurpunt, een natuurbeschermingsorganisatie met meer dan honderdduizend leden, die met behulp van vrijwilligers en professionals natuurgebieden onderhoudt en ontwikkelt. Speerpunt in deze streek is om het open karakter van het gebied in ere te herstellen en inheemse soorten weer te laten opbloeien.

Snepkensvijver

Via het Zwarte Water dalen we langs heidelucifers, dophei, rendiermos, een bijzondere libelle en nog veel meer ander bruisend leven af richting de Snepkensvijver. Dit ven en het bosrijke gebied eromheen werd in 1953 het eerste officiële natuurgebied van België. Het gebied trekt talloze vogels aan, waaronder de blauwborst. “Die luidt altijd de lente in. Hij komt terug in de derde week van maart en dat is zo’n mooie periode waarin de natuur weer tot leven komt”, glundert Herman. Vanuit de vogelkijkhut hebben we een mooi uitzicht over het water en de rest van het landschap. Er hangt een lijst met alle voorkomende vogels in het gebied. Herman heeft ze allemaal gezien. Toch blijft zijn favoriet de geitenmelker. Hij kan er uren over vertellen. Herman heeft twee zoons. Drie keer raden wat ze geworden zijn. Juist ja, bioloog. ■■

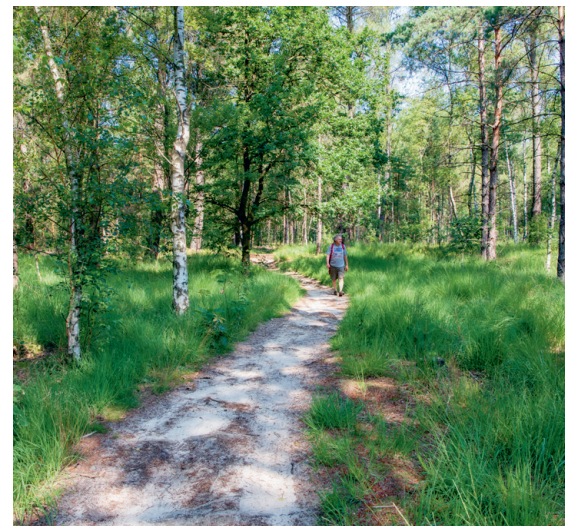

^ Sprookjesachtige nevels boven de Snepkensvijver. (Foto: Michiel Vanhoudt)

^ De Snepkensvijver was België's eerste natuurgebied.

^ Heerlijk wandelen op de Heiberg.

WANDELWIJZER

Oranje-wit gemarkeerde wandeling in natuurgebied Heiberg-Snepkensvijver, 7,2 km. Vertrekpunt Tenniscentrum Ter Heyde, Lichtaartseweg 216/1, Herentals.

Brasschaat

Wandelen door militaire geschiedenis

▲ Het opgeblazen deel van Fort Brasschaat.

Brasschaat en Kapellen delen een lange militaire geschiedenis. Op het Klein en later het Groot Schietveld oefenden militairen hun precisie. Er werd een spoorlijn aangelegd om materieel en troepen van het openbare spoorwegnet naar de kazernes te vervoeren. En waar je nu bij Perron Noord op het terras zit, liepen vroeger de soldaten van het eerste militair vliegveld van België.

TEKST & FOTO'S JAN ERIK BURGER

Wanneer ik door de lommerrijke woonwijken en bossen van Brasschaat en buurgemeente Kapellen struin, valt het niet meteen op dat de plekken langs de wandeling vroeger van grote militaire betekenis waren. Bouwerken die onderdeel waren van de Stelling van Antwerpen zitten vaak enigszins verstopt achter weelderig groen. Een dagje wandelen werd hierdoor voor mij echter een ontdekkingstocht.

Ik begeef me vanaf het startpunt van de knooppuntenwandeling naar het Fort van Brasschaat. Onderweg passeer ik een classicistisch kasteel, gelegen in een prachtig negentiende-eeuws park met koetshuis en boerderij/conciërgewoning. Het complex heeft twee witgepleisterde bouwlagen met een timpaan en centrale dakruiter en heeft een lange geschiedenis. In 1482 worden de toenmalige hoeven Mishaegen geschonken aan de zusters augustinessen. Na de inval van de beruchte Maarten van Rossem (1542) en latere godsdiensttroebelen vertrokken de nonnen in 1564 naar Breda. In 1769 kocht een zekere Charles de Proli het landgoed om de gronden te ontginnen. Drie jaar later bouwde hij een 'hof van plaisantie', een buitenverblijf voor gegoede burgers. Na het faillissement van de Proli kwam het kasteel met bijgebouwen en gronden in handen van de familie Guyot, die de mooie zichttas, de huidige Guyotdreef, liet aanleggen.

^ Landgoed Mishagen.

^ Fort Brasschaat.

Stelling van Antwerpen

Het Fort Brasschaat behoorde tot de beroemde Stelling van Antwerpen, die op de rechteroever van de Schelde uit zestien forten en tien schansen bestond. Tot de aanleg van de stelling werd in 1859 besloten na de keuze voor Antwerpen als Nationaal Redit, in geval van een invasie een laatste toevluchtsoord tot er hulp van bondgenoten zou komen. De verdedigingsgordel bestond uit een belegeringsomwalling, een reeks forten en inundaties. Acht forten vormden aanvankelijk een 18 kilometer lange gordel rond Antwerpen, van Wijnegem tot Hoboken. Na de Frans-Duitse Oorlog van 1870 besloot België tot de bouw van een tweede fortengordel, op grotere afstand van de stad, die bestand moest zijn tegen modernere wapens met 28 cm-geschut. De oprukkende Duitsers beschikten echter al snel over nog zwaardere wapens zoals de vermaarde Dikke Bertha met een kaliber van 42 cm. In de eerste week van oktober 1914, aan het begin van de Eerste Wereldoorlog, hadden de Duitse troepen daarom amper moeite om achtereenvolgens de forten Walem, Sint Katelijne Waver, Lier, Koningshooikt en Kessel uit te schakelen. Fort Brasschaat bleef intact, maar evengoed was de Stelling van Antwerpen onhoudbaar geworden en trok het Belgische leger zich terug achter de IJzer. Als ik langs de gracht van het fort loop, is de aanblik van een deel van de toenmalige muren en torens daarom op zijn minst verrassend: stukken dikke, betonnen muren lijken afgebroken in het water getuimeld te zijn, als een soort landschapskunstwerk. Aan de Duitsers hebben we het niet te danken. Het is de genie van het Belgische leger die eind jaren zeventig getracht heeft het fort op te blazen. Dat bleek echter een te zware klus. Wel werd de linkervleugel van het fort verwoest. Tegenwoordig overwinteren er zeldzame vleermuizen.

Privédomein

Vorbij het fort wandel ik door natuurgebied De Uitlegger. Dat heeft zijn naam te danken aan de uitlegger (de oude naam voor een landmeter) die hier ooit woonde. Het gebied van bijna 90 hectare groot maakte vroeger deel uit van het nog veel grotere privédomein, De Oude Gracht. In de jaren twintig van de vorige eeuw besloot de eigenaar de vele bunkers uit de Eerste Wereldoorlog op zijn grond te bedekken met aarde waarbij de grillige waterlopen en vijvers werden uitgegraven. Zo komt het dat ik nu over een kronkelige verhoogde weg tussen de waterpartijen loop. Vorbij een groene hondenuitlaatplek in het bos klinkt vrolijk kindergeluid. Bij een spoorwegovergang houden uitbundige kinderen hun zwoegende, spoorfietsende

^ Spoorfietsen op de oude militaire spoorlijn.

LANGSTE NATUURGEBIED
Voor de Tweede Wereldoorlog, tussen 1937 en 1939, werd langs de buitenste gordel van de Stelling een antitankgracht gegraven om Antwerpen te beschermen tegen een toekomstige Duitse tankaanval. De wallen van de gracht vormden een helling die voor de toenmalige tanks te steil was. Tussen het hoogste en het laagste punt van de gracht bestaat een verschil van 13 meter. Om het water vast te houden moesten er vijftien sluizen worden gebouwd. Bij de meeste sluizen en langs de gracht werden bunkers aangelegd. Vandaag zijn nog steeds 48 bunkers te zien en is de antitankgracht erkend als beschermd landschap. Met zijn lengte van 33 kilometer is de gracht daarmee het langste beschermde natuurgebied van Vlaanderen.

ouders tegen om mij en twee gewone fietsers doorgang te verlenen. Door dit gebied loopt namelijk de oude militaire spoorlijn, van Kapellen naar het militaire vliegveld van Brasschaat.

De spoorweg is niet langer in militair gebruik. Van april tot en met oktober kun je op het traject leuk spoorfietsen. Je trapt in totaal 10 kilometer vanaf Kapellen en weer terug. Net als de spoorlijn zelf eindigt mijn ontdekkingsstocht bij Perron Noord, een getapte uitspanning bij het voormalige militaire vliegveld, het allereerste in België. *Santé!* ■■

WANDELWIJZER

Knooppuntenroute, deels onverhard, 15 km. Start: kruising Rustoordlei en Max Hermanlei (bij kerkhof Rustoord)
 Knooppunten: 19-18-17-15-14-13-12-11-(7-9-10)-23-22-21- 20-40-63-41-18-19.
 Tip: loop voor de Antitankgracht en Fort Brasschaat bij knooppunt 11 een blok verder door naar de Sionkloosterlaan. Waar die naar links afbuigt ga je rechts naar de gracht en het fort. Dan van knooppunt 7 naar 9. Aansluiting bij knooppunt 10 (1 km extra).

Door het typisch Kempische platteland

**Akkers, bossen, lange lanen, plassen en fiere boerenhoven...
Op de Brechtse Heide, op een steenworp afstand van de
snelweg Breda-Antwerpen, verken je een typisch agrarisch
en zeer afwisselend landschap waar het 'weg-van-alles'-
gevoel met je meeloopt.**

TEKST & FOTO'S JONATHAN VANDEVOORDE

Laat de naam Brechtse Heide je niet misleiden: het achterland van de Kempense gemeente is niet meer de uitgestrekte heide die het tot kort na de Tweede Wereldoorlog was. Het gaat om een beschermd, open landschap van vooral wei- en akkerland waarin het lijkt alsof alle boerenhoven door statige bomenrijen worden omzoomd en door het ene na het andere beeldje van de Moeder Gods worden beschermd, gehuisvest in goed onderhouden kappelletjes die – de Belgische architecturale tradities getrouw – op welhaast elk kruispunt weer in een andere stijl opdoemen.

Op deze knooppuntenroute door het Kempische platteland zijn de hoogtepunten de stilte en de fraaie natuur. Onderweg zien we tijdens onze rondwandeling de klokkentoren van de abdij O.L.V. van Nazareth regelmatig, soms rechts, dan weer links van ons boven het landschap uitsteken. De benedictijner zusters verkopen er zeep, kaarsen en vlaggen om hun monastieke leven te helpen bekostigen.

Mijn vrouw, zoon en ik starten de wandeling bij 'brug 11' aan het Kempisch Kanaal, onderdeel van een stelsel van waterwegen daterend uit de negentiende eeuw (en waartoe ook de Nederlandse Zuid-Willemsvaart behoort) die het Kempense ach-

terland een tijdlang economisch en logistiek met de wereldhaven van Antwerpen verbond. We laten ons leiden door de genummerde bordjes van de knooppuntenroute en blijven alert dat we de fietsnummertjes niet per ongeluk aanzien voor wandelnummertjes, die een andere kleur hebben. Het 'spoorzoeken' is het speelse element waarmee we onze jongste bij de start een beetje kunnen warm maken voor dit rondje Vlaams platteland – vroeg ontstaan is namelijk niet zijn sterkste punt. Er zijn ook bordjes opgehangen die dezelfde route aangeven. 'Heksenpad' staat erop, een naam die verwijst naar vroeger,

toen dit een afgelegen, spookachtig heidegebied was. De tovenaars en kollen zijn verdwenen en wat we nu tegenkomen zijn sporen van het steenbakkersverleden.

Natuurgebied

Neem bijvoorbeeld het natuurgebied Kooldries-Hoofswaer, dat we na een drietal kilometers lopen bereiken. De met dichte begroeiing omzoomde vennen en vijvers zijn de voormalige kleiputten waaruit de steenbakkerijen in de omgeving vroeger hun grondstof dolven. We bereiken net op tijd de vogelkijkhut om te schuilen voor een wolkbreuk die losbarst: dit weer typeert

✓ Ook zonnebloemen onderweg.

^ De klokkentoren van de abdij van Nazareth.

deze zomer van 2021. Vijf minuten later priemt alweer een waterzonnetje door het snel voorbijschuivende, grauwe wolkendek. Het bord bij de observatieplaats verklapt dat je onder andere aalscholvers, kuifeenden, wintertalingen en smienten kunt zien, afhankelijk van het tijdstip en het seizoen. Helaas hebben we minder geluk en spotten we maar één fuut.

Vorbij het natuurreservaat begint het landschap lichtjes te glooien. De Maria-kapelletjes, een maïsveld omzoomd met zonnebloemen en boerderijen met rechte eikenlanen doen mij terugdenken aan mijn eigen geboortestreek. Wat heb ik als kind met vriendjes vaak verstoppertje gespeeld tussen die maïs!

Molenbos

Halfweg duiken we het Molenbos in. Aan de andere kant van dit uitgestrekte bos met vooral grove dennen bevindt zich de beroemde abdij en brouwerij van Westmalle. Als je de energie hebt, maak dan een ommetje van pakweg drie kilometer en in het abdijwinkeltje kun je kaas, confituur en enkele andere ambachtelijke producten direct bij de paters kopen (voor het bier zelf moet je in Café Trappisten zijn, aan de overkant van de provinciale weg). In het hart van het Molenbos, op de zogenaamde Drieboomkensberg, vinden we tussen dichte begroeiing een muurtje met

een ingang naar een bijzonder ‘kapelletje’: hoog op een sokkel staat een prachtige, witte madonna die haar Kindeke Jezus kust, temidden van een perkje omgeven door een hekje en enkele ijzeren kandelaars. Kitscherig, maar haar gezichtsuitdrukking verrast mij. Ze straalt tederheid en trots uit: het is de blik van een sterke moeder, meer dan van een beate heilige. “Onze Lieve Vrouw ter Koorts”, staat er op een simpel bordje. We blijken ons op een bedevaartplek te bevinden waar iedereen die ziek is, last heeft van een kwaal of zich op de een of andere manier niet lekker voelt, welkom is.

Het lijkt erop dat Maria vandaag echter een dagje vrij heeft. Alleen de echo’s van spelende, roepende kinderen op een bivakzone dieper in dit Molenbos klinken in onze oren. Ook dit is jeugdsentiment! Op mijn eerste kamp met de jeugdbeweging gingen we ook naar de Kempen. Het laatste deel van de wandeling doorkruist weer het afwisselende landschap van velden en weiden met koeien en paarden – heel veel paarden! – omzoomd door bermen vol wilde bloemen. Een onstuimige westenwind blaast door de kruinen van de maïs en jaagt de grijze wolken weg, waardoor de zon steeds meer kans krijgt onze snoeten te verwarmen. Of, dat denken we, want tien minuten later regent het zachtjes. ■

^ Kapelletjes in alle vormen en maten.

WANDELWIJZER

Knooppuntenwandeling van 12 km vanaf Café Trapke Op aan de Vaartdijk 16. Brecht (parkeergelegenheid).
Knooppunten: 47 – 46 – 45 – 48 – 49 – 6 – 7 – 5 – 4 – 3 – 2 – 40 – 41 – 37 – 34 – 33 – 35 – 36 – 65 – 99 – 64 – 42 – 48 – 45 – 46 – 47. Ongeveer voor de helft onverhard. Geen horeca onderweg.

Weekendje Kempen: ontspannen en gastvrij

Ben je uitgeteld na die deugddoende wandeling? Dan blijf je toch gewoon lekker slapen! Je kunt kiezen voor het comfort van een luxueus hotel, de gezelligheid van een knusse B&B, de vrijheid van een vakantiewoning of het avontuurlijke buitenleven op de camping. Wat je ook kiest, de Kempense gastvrijheid krijg je er gegarandeerd bij.

Omringd door de natuur

Wat is er beter om de frisse buitenlucht van de Kempen te ervaren dan eropuit te trekken met de tent? Of je nu kiest voor een wilde bivakzone, een uitgeruste camping of een heuse ‘glamping’, voor elk type avonturier heeft de Kempen de perfecte kampeerplaats.

In de Kempen bulkt het van de familie-vriendelijke campings. Reserveer je plek op camping *Baalse Hei* in het Turnhouts Vennengebied of verken de Kastelse bossen vanuit je kampeershuisje op *Camping Houtum*. Echte waterratten komen aan hun trekken in recreatiedomeinen De Lilse Bergen en het Zilvermeer. Hallo, strandgevoel!

Mag het iets meer zijn? Combineer dan het beste van twee werelden en ga luxe kamperen. Bij *Glamping Josephine* in Geel logeer je in een Pinterest-waardige tent zo groot als een hotelsuite. Of nip van een glaasje op het terras van je lodgetent in de *Ark van Noë* in Lichtaart. Heerlijk comfortabel.

TIP:

KEMPENSE CAMPERTOUR
Beleef het ultieme gevoel van vrijheid en trek eropuit met de camper. De 250 kilometer lange Kempense campertour voert je langs de mooiste plekjes in de Kempen. Onderweg heb je keuze uit meer dan 50 overnachtingsplekken: van uitgeruste campings tot sympathieke campergastbedrijven. Download de route op www.kempen.be.

Kom thuis in een B&B

Een bed & breakfast in de Kempen is meer dan een kamer met ontbijt. De hartelijke service en informele sfeer maken van je verblijf iets bijzonders. Het lijstje met leuke Kempense adresjes is eindeloos.

Slapen in een voormalige koestal of in een kleurrijke pipowagen? Bij *B&B Maarle* in Ravels kan het allebei. Bij *B&B Egelantier* in Arendonk breng je je weekend door in een ronde Mongoolse nomadentent met vijftien bedden. Memorabele avond gegarandeerd rond de haard in de jurk.

Karl en Dieth ontvangen je in het centrum van Hoogstraten in hun *B&B Fragaria*. Drie stijlvol ingerichte kamers zijn de perfecte uitvalsbasis voor een wandeling in de grensstreek. Bij *B&B Veadó* in Turnhout neem je je intrek in een unieke, modernistische architectenwoning. Dankzij de ligging in de groene stadstrand combineer je moeiteloos een uitje in de stad met een stevige staptocht.

✓ Kamperen aan het Zilvermeer.

✓ B&B Maarle.

Je eigen plekje in de Kempen

Doe je graag je eigen ding zonder rekening te houden met de heer des huizes en andere gezelschappen? Strijk dan neer in een vakantie-woning. Met z'n tweetjes, alleen de vriend(inn) en of de hele bende, je vindt vast een geschikte locatie voor een onvergetelijk weekendje weg. Maak van de **Beddermolen** in Westerlo je tijdelijke thuis in de Kempen – een prachtig vijfhonderd jaar oud molenaarserf. Snuif je graag de sfeer op van het boerderijleven? Op het erf van het **Loeyakkershof** in Brecht staan vier verzorgde vakantiewoningen. Een huifkartocht voert je door het beschermd landschap van de Brechtse heide. Bij **Vakantieschuur De Zwaluw** in Lichtaart zit je gebeiteld voor een paar dagen natuurschoon aan de Kempense Heuvelrug. Kies je voor een slaapplek in de retrocaravan, de woonwagen of op de hooizolder?

^ Vakantieschuur de Zwaluw.

Onvergetelijk overnachten

Een tikkeltje eigenwijs, zo kun je de Kempenaren omschrijven. En dat resulteert in buitengewone slaapplekken. Het boomhuttenkamp **Treelodge** in Retie serveert natuur, avontuur en een vleugje luxe. Je verblijft er in de 'Tjiftjaf', 'Bonte Specht' of 'Bosuil' – drie luxueus ingerichte boomhutten. Eigenhandig gebouwd door eigenaars Bram en Karen. Ook bij **Bush Box** in Brasschaat ontwaak je in een Instagramwaardig 'tiny house' in het midden van de natuur. Met wat geluk spot je bij het ochtendgloren een reetje aan de bosrand. Of beleef een onvergetelijke nacht onder de sterrenhemel in een volledig uitgeruste safaritent van **Glamping Keiheuvel** in Balen.

^ Treelodge.

Heerlijk op hotel

Baad jij graag in comfort? Dan spreken een mals bed, zijdezachte lakens en een tot in de puntjes verzorgde kamer je vast wel aan! Opgelet, eens je hebt ingecheckt wil je niet meer naar huis... Viersterrenhotel **Karmel** in hartje Herentals spreidt met plezier een bedje voor jou. Het gerenoveerde klooster telt 27 piekfijne kamers mét binnenzwembad en luxueuze sauna. Ook in het **Zimmerhof** in Lier ademt je omgeving geschiedenis. Niet alleen het historische centrum lonkt, ook de Lierse polder en de weidse Netedijken liggen aan je voeten. Bij een bezoek aan 'de barmhartige stede' Geel strijk je neer in het designhotel **Corbie** – ingericht door kunstenaar Pauline Koch. Uitstekend gelegen op de bruisende markt met talloze wandelroutes vlakbij.

^ Geschiedenis in het Zimmerhof.

herinneringen
**Kom ~~foto's~~
maken**

KEMPEN